

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

*(afară de Iuliu, August)
de două ori pe lună*

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

*Pe an 6 fl. (14 franci.)
Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)*

O ÎNTORSURĂ.

Căpeteniile naționalităților trec cu vederea izvorul acela, din carele provin toate calamitățile peste Ungaria în general, și peste consăngeunii lor în special.

Îmi ieu voie deci, — de și nu sum atare om politic, și nici atare publicist — a destăinui izvorul acesta, pentru ca astfel cunoscut fiind izvorul, să se poată îndrepta cele rele spre bine; și să încete odată calumniile și sinamăgirile reciproci.

Deci la merit, spunând lucrurile curat, scurt și fără frase.

Era anul 1848. Dieta țării ungurești proclamase ideile de egala îndreptățire a tuturor fiilor patriei. Diferința pe caste numai esista, căci privilegiile nemeșesti se șterseră. Tipariul era slobod, și lanțul ruginos al iobăgiei era zdrobit. — Art. de lege VIII, IX și XVIII din anul 1848.

Toate aceste legi pline de spiritul democrației, nobleței și al humanismului față de toți fii Ungariei, fură aduse și câștigate nu prin vătări de sânge, nici cu forță, nici prin porunci împărătești, cu atât mai puțin prin vitejia naționalități-

lor, ci numi din îndemnul celui mai nobil patriotism, din îndemnul iubirei de popor, de dreptate și libertate a acelor patrioți luminați, cari se aflau în acel timp în fruntea Ungariei, aprinși fiind cu toții de sfântul foc al democrației, și al fericirii țării.

Ungaria renăscută deci la 1848 spre progres, spre o adevărată cultură și lumină, își vedea deja viitoriul seu de aur; — căci îndreptățită era a-i ști fericiti pe fii săi desrobiți, și îndreptățită se simțea a conta la brațul recunoscător al fiecărui fiu atunci, când o să sosească momentul, ca fruntea-și măiestoasă să și-o poată încununa cu mândrele cununi ale libertății, ale independenței și neatârării.

Acest moment dorit de fieștecare fiu, care-și iubea țara lui, a și sosit...!

A sosit însă mai îngrabă acest moment decât ce popoarele Ungariei ar fi putut trage foloasele, și a se fi putut îndulci de drepturile câștigate prin legile de mai sus, căci toate acestea urmară așa de repentin una alteia, încât acelea popoare,

cari nu aparțin rasei ungurești, o să vor fi cugetând și la aceea: nu cumva drepturile aduse prin dieta țerii, vor fi aduse doară numai pentru ale amăgi pe ele, și că acelea legi poate să dureze numai până atunci, până ce ungurii ajungându-și odată scopul lor, de a fi stăpâni într'o Ungarie, ca stat independent și neatârnat, ba ajungându-și acest scop pe spatele și cu ajutorul naționalităților, cari perzindu-și apoi prin o înfrățire cu ei și sprijinul și controlul împărătesc, în urma urmelor vor să ajungă acolo: că le va fi soarta mai cruntă și mai amară ca mai nainte de desrobire, și atunci nici a se plânge nu vor avea la cine.

Căci înzădar, dar adese-ori așa e firea omului, că temându-se de un reu chibzuit, să bagă la mai reu. Tot așa și naționalitățile îngrozite la 1848 de pintenii și penele de colie a ungurului aprins de simțemin-tul libertății și al iubirii de patrie, să băgară cu toate în gura crocodilului nemțesc și muscălesc, până ce în urmă prin ajutorul lor să sugrumă independența maicei comuni. Fapt istoric care nu se poate tăgădui.

De atunci și până azi apoi, multe și felurite învinuiri au să îndure naționalitățile patriei dela frații unguri, cari învinuiri toate se derivă din unul și același izvor, că adecă cu ocasiunea luptei pentru libertatea țerii dela 1848, naționalitățile au luptat în contra independenței, predând astfel pe maica comună pe mâna neamțului, pe mâna Austriei.

Îndreptățiți se și țin deci acum ungurii în nobila lor mânie patrio-

tică, nu numai de a-și resbuna asupra naționalităților, dar ale și infera în fața lumii cu timbrul rușinos de infidelitate cătră patria mamă, ba ale și stîrpi de pe acest pământ; — ori dacă a să stîrpi nu se pot, atunci după cursul logicei ungurești nu rămâne alta înapoi, decât că trebue prefăcute în unguri, ca să li-să taie calea pentru de a mai putea proveni din partele o casualitate ca la 1848.

Stîrpirea naționalităților se închipuiește dar în creeri opiniuni publice ungurești ca un scop nobil și măreț, ca un scop sfânt și salutar, ba ca un obligament patriotic bine priceput, chiar în interesul independenței patriei. — Așa barem socotesc eu, când socotesc ungurește.

Să vedem dar' câte sunt drepte din cele ce susțin ungurii, și câte nu, pentru-ca apoi să scrutăm și aceea, încât au drept naționalitățile și încât nu, ca să nu fim în rătăcire și unii și alții, ci să desvălească adevărul. Și ca la momentul critic să ne știm orienta.

Mai nainte de a critica însă opiniunea publică ungurească, trebue să observ în general, că frații unguri, vîd aschiile în ochii naționalităților, dar nu vîd grinda în ochii proprii.

Căci:

Abstrăgînd dela aceea: că mulți dintre fi naționalităților numai de aceea luptaseră contra independenței patriei la anul 1848, fiind-că mai nainte juraseră credința steagului negru-galben, și astfel de obligați erau a ținea la jurământ. Și abstrăgînd și dela aceea

că mulți dintre dênșii erau și de cătră așa numită camarillă vieneză cu promisiuni amăgiți, și că căști-garea independenții Ungariei ar fi fost un câștig mai mult pentru unguri, decât pentru naționalități.

Considerând pe lângă acestea, că junimea naționalităților în partea cea mai mare a fost și au sângerat în tabără patriotică ungurească de o parte, ear de altă parte și cei ce luptară în castrul împărătesc n'au luptat din ură cătră unguri și patrie; nu ura și infidelitatea le-a dat impulsul, ci impulsul luptei lor e a-să căuta în aceea împrejurare, că dênșii nu aveau nici o garanță pentru recunoașterea individuală a naționalității lor în sensul politico-național. Și din acest punct de vedere mai înadins lupta românilor ardeleni sē vede și legitimă și naturală, și încă cu atât mai vērtoș, că dacă e a alege între esistența națională și cestiunea patriei, rațiunea sănătoasă aduce cu sine: ca cea dintâi trebuie preferată până numai sē poate. — Dar:

Considerând, că și în această luptă nu naționalitățile chemaseră pe muscal într'ajutor în contra independenții țării și a unguirilor, ci niște aristocrați de ai unguirilor au fost aceia, cari astăzi totuș sunt luați de buni patrioți, fiind-că's unguri. — Ma:

Considerând încă, că prin pactul dualistic dela 1867, earăși unguirii, — să nu zic de bună voie — abziseră de independența Ungariei. Și aci bine să sē însemne: că la această vênzare de independența nu a luat parte directă nici unul dintre bărbații naționalităților, ci es-

chisiv numai unguirii și încă cei mai neaoși. — În fine:

Considerând, că unguirii acum douăzeci de ani îl susțin, ba mai înadins aristocrația ungurească așa zis chiar toată lupta pentru susținerea acestui pact e mai mult în folosul Austriei și a monarhiei, decât a patriei noastre, și că prin el vëndute sunt toate atributele de independența a țării ungurești. Și mai în fine:

Din toate aceste reese, că are a-sē pune vël peste trecut, și peste celea practicate pâna aci, căci celea ce au trecut, trecute rămân.

Ear pe cei bătrâni dela 1848 Dzēu să-i ierte, căci buna lor intențiune nime nu o neagă.

*

Precum dar purtarea aristocrațiilor unguiri față de patrie nu sē poate scusa, tot așa dintre căpitani naționalităților nu sē pot scusa aceia, și încă cesti din urmă nu numai din punctul de vedere patriotic, dar nici din cel național nu sē pot scusa, cari adecă și până azi lucră încă în direcțiunea anti-patriotică și antinațională dela 1848, și cari nu sē sfiesc nici acum a juca rolul de «spițli» pe sama lumii germâne și slave, în contul țării și al naționalității lor.

Și că încă mulți sunt «spițli» de acestia, cari toți lucră în ascuns pentru hegemonia germână, ori slavă, ori austriacă, sē dovedesc până la evidență prin următoarele date zilnice, cari ce-i drept sē pot și suci, și resuci, dar a sē tăgădai nu sē pot, — și anume:

Foile naționalităților, pe cari

trebuie să le ieu ca de expresiune a opiniunii publice a respectivei naționalități, și cari foi mai înadins stau tot-de-odată și sub influința pomeniților căpitani, acestea foi și până azi aderează încă la împărăție și împărat, va să zică: la acei factori, la acei motori, cari prin poruncile lor duseră naționalitățile a lupta contra independenței patriei și cari factori îi dederă mai în urmă prin pactul dualistic dela 1867 pe amicii de odinioară, ca pe niște zdrențe afumate, pe mâna acelora, în contra cărora îi folosiseră. Și cari factori de mai nainte — după încheierea pactului dualistic și încoronarea împăratului ca rege constituțional unguresc nici că mai există azi — decât numai în căpătinile redactorilor celor foi și a respectivelor căpitani.

Când ved și aud deci pe naționalități văierându-se după unitatea monarchică, steagul negru-galben, vulturul cu două capuri și împărăție, prin cari atât de amar s'au fript, și esperez cum naționalitățile nu voiesc a înțelege, că împărăția ori unitatea de monarchie nu consumă nici dintr'un punct de vedere nici cu interesele patriei, ba nici cu interesele naționali. Ma ea tocmai mai tare îi îndepărta dela țintele finali, și încă mai în adins pe români, ba: eu merg mai departe și susțin cu toată firmitatea contra tuturor, că acestea interese nici în trecut nu a fost identice, și nici chiar la 1848 — — —, căci pentru împărăție a versa grelele de milioane din avere și ear sângele pohoi ca la 1848, ori ca mai înainte pe la Aspern, ori ca mai târziu pe la

Novarra, pe la Custozza și König-rätz. Ba mai înadins bietul ostaș român al împăratului, dus chiar în contra fratelui seu de un sânge, ceea pe câmpurile Italiei, — — — pe când ungurii — numiți rebeli (?) — formau legiuni în interesul unității Italiei. Și ostașul serb ori slovac, ori horvat al împărăției dus în contra fratelui seu Bosniac, Crivoscian și Herzegovian, tot pentru draga de monarchie. — — — Și când știu, că contra acestor idei împărătești, storcătoare de sânge și de avere, singur poporul unguresc, îndrăznește, cutează și știe a face frontul bărbătesc... zeu când cuget asupra tuturor acestor lucruri de altcum de toată lumea civilizată știute, și numai de aceia nu, pe pelea cărora să făcu toate acestea, și cari una dela una nu se poate tăgădui... atunci nu-l pot denega un tribut al simțământului de recunoștință poporului unguresc, de și nu sum nngur, și tot atunci față de naționalitățile patriei omul nu știe ce să zică, pentru de a nu fi brutal și vătămător cu ele, după cum ar merita.

Dar nu... nici nu se cade a fi grob cu naționalitățile, căci nu ele poartă vina, ci conducătorii lor.

Și așa cam deodată încând mânia zic numai atâtă, că eu purtarea naționalităților patriei mele, încât acea privește unitatea de monarchie, o aflu nu numai de eflusul al unei putrăjuni și al neîncrederei în sine, dar tot deodată și eflusul al unui mojiicism schîrbos, căci accasta purtare după cum se dovedește ea însăși prin sine, și prin cele premerse este contrarie nu numai cu interesele patriei, dar contrarie și

intereselor lor individuali, și naționali, și deschilinit intereselor de sânge și de avere.

Și aici zace împrejurarea, cum de nu mă știu uni cu ideile matadorilor naționalităților. Pe mine la idea de împărăție nici conștiința patriotică, și nici cea românească nu mă îndeamnă.

Neînțelegere provinea dar de acolo, că naționalitățile nu voiesc a face diferență între interesele țării și a-le monarhiei, și că ele în loc de ași identifica interesele lor cu ale țării, în care trăiesc, și cu ungurii de soarta lor și vecini, — ei le identifica cu a-le monarhiei, carea e atât de departe și prin carea de atâtea ori s'or păcălit.

Da! nu guvernul unguresc absoarbe sângele și averea naționalităților, după cum țin naționalitățile, ci ideile de împărăție.

Cu un cuvânt: celea mai grele necasuri și fatalități, câte le îndură azi naționalitățile Ungariei, izvoresc chiar de acolo de unde ele țin, că le provine tot binele...

A vorbi însă printre naționalități în contra ideilor împărăției sau pentru o Ungarie independentă și de sine stătătoare, înseamnă atâta: că cel ce profesează astfel de idei, să devină înaintea lor de prost, și fricos, și renegat, și naiv, acestea însă, calea valea; dar ele nu voesc a vedea nici aceea, că odiul ținutei lor, cade asupra sermanului plugar și consângean al lor, pe carele referitor la avere și viață, însuși ei, dătătorii de ton sau după cum se numesc cu mândrie ei pe ei: — »naționaliști» — chiar' ei îl îmbiu împărăției va să zică spre scopuri stre-

ine patriei lor și sângelui lor, averei lor, și viitorului lor.

Dar nu vęd matadorii naționalităților nici aceea, cum n'au vędut nici la 1848, că o Ungarie independentă și de sine stătătoare, zace doară și mai mult în interesul naționalităților decât al unгурilor, din punctul de vedere al viitorului ambelor părți, precum nici celalalt adevăr nu îl cunosc, după carele adevăr în natură nu este săritură.

Duc dar frunțașii naționalităților, și mai înadins jurnalistica în frunte cu «pricoliciul Tribunei» pe connaționalii lor în marea îndepărtată a intereselor împărăției, pe conta intereselor țării și a lor separate, înbătând cu apă rece mulțimea necugetătoare, sau mai bine zis: «orbul povățuește pe cei fără vederi.»

Mai de minune e însă în tot lucrul aceea, că pentru idea patriotică de independență și neaternare a Ungariei separate, un glas cel puțin nu s'ar auzi din gura naționalităților. El perhoreschează ideile de independență, par-că ele ar avea a perde nu știu ce.

*

Cuprinzând deci toate cele înșirate despre politica, faptele și logica ungurească într'un mănunchiu, și celea înșirate despre naționalități faptele și logica lor într'alt mănunchiu, și punând ambii acești mănunchii pe cumpena patriotismului, sau mai bine zis, pe cumpena dreptății, întrebarea însăși de sine se pune, că adevăr: oare în care parte a cumpenii cade dară mai mult nepatriotism, în partea cumpenii na-

ționalităților sau în partea cumpeni ungarilor...?

Bilanța trebuie să arete, nu numai mai multă dreptate și patriotism e pe partea ungurească, dar o să arete și aceea, că naționalitățile, și respective căpeteniile lor în privința conceptului de patriotism sunt în mare rătăcire.

Ba este fals și sunt în rătăcire naționalitățile chiar și în privința conceptului de naționalism, căci pe când naționalitățile susțin ideile împărăției și se însuflețesc pentru acelea, convinsă fiind că săvârșesc act patriotic și național, ele chiar

atunci comit actele antipatriotice și antinaționali. Va să zică: tocmai atunci luptă în contra intereselor proprii, după cum s'a destăinuit mai sus.

Și aceste rătăciri, după parerea mea, provin de acolo, — că naționalitățile pro primo: nu sunt în curat cu «dreptul public» al țării ungurești, pro secundo: că ele nu știu ce vreau; sau zîs în mod mai nevățămător »ele nu au ideal nici patriotic, nici național» — nu... bătăr de s'ar bate ori și cât cu patriotismul și naționalismul lor pe buric.

Fl. Bozgan.

CUVINTELE ROMÂNE ÎMPRUMUTATE DE LIMBA MAGHIARĂ.

(Urmare.)

NOTĂ: Înainte de a merge mai departe voiesc a mai adauge ceva referitor la cuvîntul *alakor*.

Hugo Schuchardt tractând elementele latine și române ale limbelor din Europa sudvestică în nr. 4. a. c. a jurnalului »Literaturblatt für germanische u. romanische Philologie» face amintire și despre tratatul de față și zice: «Die rumänischen Bestandtheile des Maghiarischen hat von Neuem (Nach Edelspacher A. 1876.) und in sehr ausführlicher Weise Szinnyei Josef im Magyar Nyelvör zu behandeln begonnen. — Der erste Artikel bezieht sich nur auf die Wörter *áfonya*, *ákácios* und *alakor*. Der letzte («Spelt»), dessen Verwandtschaft mit dem gleichbed. rom. *alac* bisher ebenso offenbar an sich, wie in ihrer Art schwer bestimbar erschien, wird vom Verfasser sehr gut aus der Form mit dem Artikel *alacu-l* hergeleitet; nur wären sonstige Beispiele für das Anwachsen gerade des rumänischen Artikels erwünscht gewesen.»

Ce nu am făcut atunci, fac acum.

În Sătmar, ett. Sălăgiului și în Ardeal este un cuvînt cunoscut în genere: *mutuj* (*mutuly*) (Nyr. XI. 284. ett. Treiscaunelor Nyr. V. 90.) = mut; (ett. Sătmar: Ferdinand Barna; ett. Sălăgiului: Nyr. IX. 563; Zălau: Nyr. XIV, 430; Kapnikbánya și ținut Nyk. II. 378; Horgospatak: Nyr. XI. 478; ett. Târnavei mici com. Szökofalva Nyr. XV. 143; Săcuime: Iván Györffy, Ales. Gálfi; ett. Odorhei Nyr. IV. 175; ett. Treiscaunelor Vadr.: Nyk. III. 13; Nyr. V. 90; XVIII. 578; Erdővidék Nyr. IX. 42.) !Nu 'ncepe îndoială că *mutuj* maghiar e tot același ce e rom. *mut*, dar și aceea e sigur că din *mut* a românilor în l. magh. tot *mut* ar fi rămas car nice la un cas *mutuj* (*mutuly*) care astfel nice nu poate fi luat de aici, sau cel puțin din forma aceasta.

Edelspacher (Nyk. XII. 107.) e de părerea că: «forma *mutuj* ne îndrumă la o formă rom. *muloi, carca... e forma mărită a cuv. *mut*.» Dar nice aceasta nu

o putem primi, căci din rom. *mutoi în magh. încă ar fi rămas *mutoj* car nu mutuj eum o d. e. rom. *butoi*, *ciocoi* > magh. *butoj*, *cukoj*. Dar nu trebuie să mergem nicării căci aicea-i forma cu artichu: *mutu-l* din carea pre. ușor avem forma *mutuly*, *mutuj*.

Mai adaug cu aceasta ocașiune că forma *mută* încă a trecut în l. magh. cu acelaș înțeles. (Sătmar Nyr. XI. 284, Baia-mare, Nyr. XX. 480. Kapnikbánya; Nyk. II. 378. Aranyosszék Sámuel Borbély.) Originea acestui cuvint nu-i cuv. rom. *mut* ei: *mută*. Din amestecul vorbelor *mutuj* și *buta* s'a format *butuj*, *butuj* (Orosháza Nyr. VI. 134. Dobrițin Nyr. XXI. 476.) Și forma *mutyuri* care înseamnă «mutos» (Zélau Nyr. XIV. 430); aceasta de nu-i cumva ceva schimositură posibil s'a născut din vocativul formei *mutul*.

Alt exemplu cu referință la împrumutarea formei articulate e *moszuj*, *mószuj*, *mosuly* *muszuj*: servitor bătrîn (Bánffy-Hunyad Nyr. X. 23. Ciang. Moldoveni Nyr. III. 3; X. 199. 200. 204) acesta îl avem dela forma articulată *moșu-l* a vorbei: *moș*.

A treilea exemplu e: *nyirely*: «mire» (Ciangăii Mold. Nyr. III. 3. 285. IX. 488. X. 204.) corespunde formei *mire*, *mnire* prov. (Edelspacher): «fiancé. bräutigam» forma articulată *mire-le* > *mnirele* o originalul. (Cu privire la schimbarea *m* > *ny* v. rom. *mireasă* »fiancéi» »braut» > dial. *mnireasă* (Edelspacher) > ung. *nyirásza* «mireasă» Ciang. Mold. Nyr. III. 3. 285.; IX. 488. X. 204.) Corespunzătorul rom. *mirele* în l. maghiară ar fi *nyirelye*; și e prea probabil că la ciangăii aceasta formă o-a și avut-o, dar natura limbei analizându-o astfel *nyirelye* (völegény-é) din care s'a născut apoi nominalivul *nyirely*.

A patrulea exemplu e numele familiei *Korbuly* care vine dela cuv. rom. *corb* (= lat. *corvus*), *corbeaux*? din forma articulată *corbu-l*.

Din aceste 4 exemple putem vedea că articolului rom. *-l* corespunde *-ly*, *-j* maghiară și de aici urmează că termină-

țiunea vorbei *alacu-l* încă ar trebui să o așteptăm terminată în *-ly* sau *-j*. Causa că în realitate aceasta nu-i așa este l dela începutul silabei a doua care cauză disimilarea lui l dela finea cuvintului înaintea de ce s'ar fi putut prefăce în *ly* sau *j* pre calea naturală (Nyr. XXII. 30. v. exemplele de sus.)

Druga (ett. Solnoc-Doboca Ioan Malom Muzsi): rom. *drugă*: barre, futeau; stange, eine art dieke, spindel zum wolle-spinnen (Cihac, Barcian). Cuv. rom. e de origine slavă; v. usl. *drugă*: stange; usl. *dróg*; bulg. *dräg*, boh. *drouh*, pol. *drag*, rut. *druck*; stange (Miklosich). Cuvintul din ceștiune este deci în legătură cu cuv. *dorong* luat dela slavi, ale cărui variațiuni sunt *doromb*, *döröng*, *durong*, *durung*, *düring*; mai departe cu cuvintele următoare: *drugács* (Nagy-Kálló Nyr. XII. 429.) *drugál* (ett. Győr, Böny Nyr. XVI. 143.) *drugán* (ett. Hajdu. Nádudvar (Nyr. VIII. 234.)

Acest cuvint îl găsim și în forma *durgál* «toarce» (Odorhei Paul Király); ba chiar și *dárga* încă este a cărei formațiune ne-o arată d. o. *brekină* > *berkenye* > *berkenye*; *streda* > *szeda > *szereda* > *szerda*; *Gregor* > *Gregur* > *Geregely* > *Gergely* etc. Cuv. *dúrga* însă nu nsăm nează *drugă* ei 1. firul tors pre dinsa. D. e. «Egy nap hat durgát is lehet fonni» (Într'o zi poți toarce și șasă drugi) (Baltasar Butyka ett. Treiscaunelor.) 2. lepedu dur (Sécuime, Kriza, Kóváry L. dis-lau; Körspatak Nyr. IX. 236. Ett. Odorheiului Vadr.; Nyr. IX. 235. XV. 239) Noțiunea ultimă s'a potut desvolta sau din *dúrga*, sau pre calea abstracțiunei din *durgál* adică *durgál*: «toarce fir» *dúrga*: «ce au tors» sau «aceea ce s'a făcut din fire: pânza» -- de aicea apoi «lepedeu.»

Duhaj. Sigmund *Simonyi* în opul său: «*A magyar nyelv*» (I. 110.) zice: »Cuvintul *tolvaj* a trecut la români în forma *tulhaj*, *tulaj* cari și azi îl întrăbuințază ca «strigăt după ajutor» cu însemnarea de: «vai! ajutor!» chiar așa cum îl folosese și sécuii azi tot în acelaș înțeles când se

ceartă. Cuvîntul romanisat *tulhaj* ear a sosit la noi în forma *duhaj* care nu notează numai «tălhar» ci: «om bătăuș.» Dar cuv. *tolvaj* obvine la români și în forma: *tălhar*, *tălharin* cu noțiunea simplă strictă a cuvîntului; aceasta încă au re-mpumutat'o — cel puțin maghiarii Beiușeni — cari astfel s'è exprimă: «Ne hi-gyen neki biró uram, mert ő nagy tollár!»

Contra originii române a cuvîntului *duhaj* vorbese mai multe împrejurări.

Mai întâi împrejurarea că cuvîntul din ceștiune e lătit pre tot locul până când majoritatea absolută a cuvîntelor împrumutate de la români o aflăm exclusiv în acele teritorii limbistice cari vin în atingere cu românii și numai foarte puține sunt acelea cari s'au lătit mai departe și s'au generalizat. A doua împrejurare este aceea, că din *tulhaj*-ul sau *tulai*-ul românesc în l. maghiară nu s'ar fi făcut *dulhaj* respective *duhaj* din cauză că cuvintele începătoare cu *t*-il pas-trează pre acesta și în l. maghiară; d. e. *teacă toka*, *tocană tokány* etc. ne avînd esemplu nice referitor la transformarea *lh > h*. A treia — și mai de frunte împrejurare — este aceea, că cuv. maghiar *tolvaj* a trecut la români în forma *tulhai*. Despre aceasta formă nice un dicționar român nu are cunoștință, în limba română nu sunt susceptibile decât formele *tălhar*, *tălharin* și *tulai*. Greșala lui Simonyi ni-o putem explica așa că el a cetit fugitiv în opul lui Alexics intitulat «Magyar elemek az oláh nyelvben» pag 100 101. (sau poate Nyr. XVII. 64.) șirele următoare: «A szabályszerű törvények alapján e magyar szóból *tolvaj* az oláiban *tälhaj*, *tulaj* vagy *tälhazs*, *tulázs* válhatik.» Adecă *válhatik* — rom. *s'ar fi* putut forma — dar nu s'a format căci tot Alexi continuă: «Că aceasta nu s'a întimplat 1. eu cred că aceea fu cauza că limba a perceput silaba finală *-aj* de *-ar*.» Aceasta s'è vede i-a trecut din vedere lui Simonyi când luă vorba *tälhaj* dinaintea vorbeii *tolvaj* ca în față existentă și în pripcoală o ceti *tulhaj*. Că din *tälhar* sau *tälharin*, sau chiar din *tulai* în maghiară

cu greu s'a fi făcut *duhaj* nice nu cred de necesar a mai dovedi.

Cuvîntul *duhaj* — după părerea mea — e de origine slavă și încă derivat dela sl. vech. *duhä »athem, goist» (v.: *duhati* athem, *duša*: riehen, würgen, sirb. *dahnuti*, *dahtati*: schnauben; boh. *dech*: athem; *dusati*: schauben; *dusiti*: würgen; etc. Miklosich; Etym. Wtb.) Magh. *duhaj* sl. *duhaj (*duhal*) cu forma *-aljă* (*alä*); d. e. sl. v. *kovalä*: schmied (*kovä*: das geschmiedete); *sokalä*: coquus (*sokä*: sucus) sirb. *cetvrtalj*: modii genus (sl. v. *cetvrtä*: pät-rar); rut. *ihral*: lusor (sl. v. *igra*, *igrä* spiel); *koval*: faber, schmied, (sl. v. *kovä*: das geschmiedete); rus. *kovalä*: schmied; *stradalä*: mäher, schnitter, eig wohl ar-beiter (sl. v. *stradä*: mühe) boh. *mosäl*: grossnasse (sl. v. *nosä*: nase) pol. *nogal*: langbein (sl. v. *noga*: russ) *okal*: gross-auge (sl. v. *oko*: auge); *gebal*: breitmaul (*geba* maul). Deci derivatului *duhalj (*duhal*) dela *duhä »athem, geist» i-am atribuit noțiunea «lelkes» (insufletit) din care ușor s'è poate explica noțiunea cuv. maghiar *duhaj*: »hetyke, betyáros, erőszakos — desmăfat, prăpădit, omu cu capu 'n mână» sau «betyár, tolvaj, zsvány — becher, tălhar, hoț» (v. grec. θυμός = lat. *fumus*: fum; ser. *dhumas*): «suflet» și «curaj, cutezanță»; «pasiune, aprigime, mânie», lat. *animus* (= grec. ἄνεμος: vînt) «suflet și curaj; îngâmfare, ambițiune; mânie, furie»; *animosus*: «curajos, îndrăzneț, cutezător.»

Dujom (Ciang. Mold. Nyr. IX. 532: Moldova. Klézse Nyr. VI. 374.) — rom. *dujum*: multitude, foule, rassemblement (des troupes etc.) (Cihac) turc. *dojum*: butine, grande quantité de choses, abondance (Cihac, Șaincan)

Duláb, duláp: 1. *duláb* (plută din câteva bârne — Marosszék Vadr.) 2. *duláp* (sieriu pentru veștmente — Ciang. Mold. Nyr. X. 203. — rom. *dulap*: planche, armoire; kleiderschrank (Cihac, Barcian) turc.-pers. *dolab*: roue hydraulique; armoire in general (Cihac, Șaincan). Edelspacher, care numai forma *duláb* o cunoscu era de părerea că aceasta (după *b* final) il avem probabil dela turci (Nyk-

XII. 100.) Acum cunoaștem însă afară de forma *duláp* dar și să nu fie, pentru *b* final nu trebuie îndată să facem concludsiunea că e luat dela turci, căci transformarea finalei *p > b* în l. maghiară nu-i noutate (v *zsibbal > sippal*, Nyr. V. 284; *küszöb* și *közép* musz 50; *csoráb*, *csórap*. *csarapa* Nyr. V. 11. etc.) Că românii ni l'au dat și nu turcii, ne indică și însemnarea cuvîntului ca atare; căci noțiunea «sicieru» o are ce e drept cuvîntul turcesc, dar noțiunea «plută» a cuv. magh. *duláb* ne îndrumă de-a-dreptul la noțiunea «plăneche» a românescului *dulap* care după Șăinean este: «scândură lungă, lată și groasă?»

Dup, dop (Săenime. I. Ferenczi; ett. Brașov Hótfalu Mny. V. 347; Hótfalu, Bácsfalu Nyr. III. 524.) *bédopol* (indoapă) (Săenime. Tsz. I. Ferenczi) — rom. *dop*: bouchon; stöpsel, spund, kork (Cihac, Bărcian.)

Durmoszka (ett. Brașov. Hótfalu. Mny. V. 346) — rom. *dărmoz*, *drimoz*: vburnum lanata, viorne (dont on fait des tuyaux de pipe ressemblant au bois de jasmin): schneeball (Cihac. Bărcian) bulg. *drumbus*: sambucus nigra

(Va urma.)

Dr. Iosif Szinnyei.

ELEMENTELE UNGUREȘTI ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

(De George Alexi.)

(Urmare.)

ȘURĂ: horreum (Lex. B.) scheuer (Iszer. W.): *sür*, *csür*. Lătit prin Ungaria. V. Cih. Diet. II. 397.

ȘURLUESC: (Lex. B.) mit sand ausreiben (Isz. W.): *surol* (Cihac Diet II. 59.)

ȘUTEHAZĂ: domus pistoria (Lex B.) *sütőház*.

ȘUTEU: pistor (Lex. B.) *sütő*.

ȘETĂLESC: *sétál*: să preumblă (Arad, Bihor.)

SACFIU: (Lex. B.) *szekfű*: garoafă

«Frunză verde de sacfii.»
(Maram. «Familia» 294. 1887.)

SAMĂ: numerus, facultas, attentio (Lex. B.) anzahl, rechenhaft, achtsamkeit (Iszer. Wörtb.): *szám*. Începând dela codicele voronotian (Nyr. XV 211.) până az destul de des. V. Cih. Diet. II. 524—525. Nyk. XIV. 450—451.)

SĂMĂDAȘ: computus (Lexic. B.) rechnung (Iszer. W.) *számadás*.

SAMADĂU: *számadó*. Arad, Bihor.

SĂMĂDUȘAG: *számadóság*. Arad.

SĂMĂLESC-SĂMĂLUESC: additioner (Cih. Diet. II. 525.) *számol*.

SĂMEȘ: secretaire de la préfecture (Nyk. XIV. 451.) *számos*. (Cih. D. II. 525.)

SĂMTARTĂU: rationarius (Lex. B.) rechnungsführer, renntmeister. (Iszer. W.) *számtartó*.

SĂRCĂ *) *szarka*. Prin părțile ungurene.

SĂRĂNTOC: mendicus (Lex. B.) *szarándok* prin Ungaria.

SĂNZALIC: *százalék*: procent. Prin jurul Szalontei.

SĂBAȘ: (Lex. B.) äusere gestalt (Iszer. W.) *szabás*.

SĂBĂU: sartor (Lex. B.) schneider (Iszer. W.) *szabó*.

«Am haine la *sabău*
Să ajung să le port eu.»

(Pop. Trand. 30.)

SĂCĂLAȘ-SĂCĂLUȘ: *szakállós*. «Îi împărăștia pe de departe cu puștile și cu

*) Mai de folosit în forma: *Tai ai*.

I. C. Pop.

săcălușele.» (Hașd. Cuv. B. I. 403. 404. a. 1620) V. Cih. Diet. II. 322.

SĂLAȘ: habitaculum (Lex. B.) wohnung (Iszer. W.): *szállás*. În vechime ca și azi e usitat în general. Nyr XV. 221. Cih. Diet. II. 544. Nyk. XIV. 450.

SĂLĂȘLUESC: colloco (Lex. B.) beherbergen (M. J. Spr.) *szállásol*. Destul de des. V. Cih. Diet. II. 524. Nyk. XIV. 450.

SALĂU: hospes (Lex. B.) gast. (Iszer. W.) *szálló*.

«De astară din scăpătat
Un salău greu mi-a picat»
(Pop. Trand. 60.)

V. Cih. Diet. II. 524.

SĂLUESC (Lex. B.) cinkehren (Isz. W.) *száll*.

«Iată-mă la ce-am venit
În ce loc am săluit»
(Pop. Trand. 34. S. T. 41. 89.)

SĂLMĂJAC: *szalmazsák*. Arad și Bihor.

SĂRGUESC: nitor (Lex. B.) sich bestreben (Iszer. W.) cuvint cunoscut și în vechime și astăzi. V. Cih. Diet. II. 526.

SĂRSAM: 1. *szerszám*, 2. *ló-szerszám*. Prin Ungaria. V. Cih. Diet. II. 526.

SEKEREĂȘ: *szekeres*. «Mihail s'e făcea *sekeriaș* de umbra cu carul cu patru cai.» (Hașd. Cuv. B. I. 347. a. 1620.)

SIDIĂLĂU: (Lex. B.) brustriemen (Isz. W.) *szügyelő*.

SICRIU, SĂCRIU: scrinium (Lex. B.) *szekrény*. De comun și în documentele limbice.

SIMBRIAȘ: mercenarius (Lex. B.) söldner (Iszer. Wörtb.) Basa acestui cuvint e: *sîmbriă* (gehalt), din care s'a făcut ungureseul *szimbora*, *czimbora*. Forma română *sîmbriaș* este însă împrumut ungurese și probabil încă din vremea când era la modă vorba ungurească *szimboras*.

SIRIU: (Arad) lacua (Lex. B.) bauernkittel (Isz. W.) *szür*.

SIRIUSABĂU: *szürszabó*.

SIVOARĂ: *szivar*: sugară. În Ungaria.

SOBĂ: fornacula (Lex. B.) ofen (Isz. W.) *szoba*. În Arad și Bihor dar numai

în înțelesul: *zimmer*. V. Cih. Diet. II. 612. Nyr. XVI. 385.

SOSECĂ: vas frumentarium (Bobb. Diet. 573) *szűszék*

SOBODCIAG: *szabadság*. Concediu.

SOBOLANI: *szobaleány*. Arad și ținutul.

SOLGĂBIRĂU: vice-judex nobilium (Lex. B.) stuhlrichter (Iszer. W.) *szolgabíró*.

»Domnule *szolgabíró*
Slobozin drăguțul meu.»
(Pop. Trand. 86, 87, 40.)

SOPĂLĂU: *szapuló*: vas de spălaț rufe. Bihor

SORGOSȘ: urgens (Lex. B.) dringend (Iszer. W.) *szorgos*. V. Cih. Diet. II. 526—527. Nyk. XIV. 451.

SPELINGHIER: columna ignominiae (Lex. B.) schandklotz (Iszer. Wt.) *pellengér*.

SUCI: pello (Lex. B.) kirschner (Isz. W.) *szűcs*. V. Cin. Diet. II. 527.

SUDALMĂ: maledictum (Lex. B.) flux (Iszer. Wtb.) *szidalm*, *szidalom*. În vechime mai usitat ca de present. V. Cih. Diet. II. 527. Nyk. XIV. 451.

SUDUESC: maledico (Lex. B.) fluchen (Iszer. Wtb.) *szid*. Des folosit în vechime și în present.

SUCUESC: (Lex. B.) pflegen (Iszer. Wörtb.) *szok-ik*, cunoscut și în forma: *sucă* (Lex. B.) *brauch*, *gebrauch* (Iszer. W.) *szokás*. V. Cih. Diet. II. 527.

SIRETIU: *szüret*, *weinlese* (Iszer. Wörtb.)

SURULESC: angustias adducor (L. B.) bemühtiget werden (Iszer. Wörtb.) **szorgol*, *megszorul*.

SURZUESC: superaddo (Lex. B.) darauf geben (Iszer. Wörtb.) *szerez*. V. Cat. Calv. 53.

SUȘIG: *szükség*, *lipsă*

«Casa voastră de multo-i *sușigată*»
(Fam. 1887. 294. Maran.)

des folosit prin ettele Arad și Bihor.

SUVEICĂ: radius textorius (Lex. B.) w berschiffen (Iszer. Wörtb.) *szövészék*.

TAG: *táy*, larg. Arad.

TAGOȘ: *tágas* dtto.

TĂIUG: *tályog* (la cal) ett. Bihor. Szalonta.

TALLER: *thalerus imperialis* (Lex. B.) *thaler* (Iszer. W.) *tallér*. În genere usitat.

TALGER: *tálgér, tányér*. tăier. La românii de dincoace de Dunăre. V. Cih. Diet. II. 399—400.

TALPĂ: *solca* (Lex. B.) *grund* (Isz. Wörth.) Acest cuvint e de tot înapămintenit în românuime ba noțiunea «*fussohle*» nice nu o putem esprima altecum. În proverbie și axiome încă e folosit. D. e. «Mălaiul e *talpa* căsii.» V. Cih. Diet. II. 530—531. Nyk. XIV. 452.

TĂPĂLIGĂ: *topaláb*, om cu talpă mare. Ctt. Bihor pre lângă Szalonta.

TAȘCĂ: (Lex. B. Iszer. Wörth.) *táska*. V. Cih. Diet. II. 403.)

TARSEC: *társzekér*, prin eliminarea silabei ultime după analogia lui: *hazbute: házibutyor* etc.

TĂGĂDAȘ: *tagadás* t. a.

TĂGĂDUESC: *nego* (Lex. B.) *verneinen* (Iszer. W.) *tagad*. Acesta îl găsim încă în codicele voronețian (Nyr. XV. 211—212). Ear azi e cunoscut de toți românii dincoace de Dunăre. Ba nice nu avem altă vorbă pentru noțiunea «*tagadás*» decât formațiunea mai noauă «*negare*» dar poporul totuși române prelângă «*tăgăduire*» Originea latină ne-o arată Lex. B. cu auvintul «A lat. *tego*» V. Cih. Diet. II. 529—530. Nyk. XIV. 451—452.

TĂGĂDĂU: *infiicator sanetissime trinitatis* (Lex. B.) *tagadó*. Cihac Diet. II. 530.

TĂLHAR: *fur, latro* (Lex. B.) *dieb* (Iszer. Wörth.) *tolvaj*. După regulă acest cuvint ar trebui să aibă forma *tálhai* sau *tulai* dar că accasta nu s'a întimplat eu cred că limba a luat formațiunea *aj* drept *-ar* (d. e. *melegágy* = *melegar*). Cuvintul ca atare e de mult împrumutat. Aduce aici și împrejurarea interesantă că maghiarii din Beiuș car au luat acest cuvint dela români așa d. e. pro acolo maghiarii îl folosesc în forma romanisată: «No *higgyen neki biró uram, mert ő nagy tol-*

hár.» (Nu-i crede domnule jude căci el o *tálhar* maro.) V. Cih. Diet. II. 539.)

TĂLHĂRȘAG: (Lex. B. Iszer. W.) *brigandage*. (Cih. Diet. II. 530) *tolvajság*.

TĂLPĂLUESC (Lex. B.) *besohlen* (Iszer. W.) *talpal*. Cih. Diet. II. 530.

TĂMĂDUESC: *curo* (Lex. B.) *támad*. În vechime e usitat, în limba de azi e de tot lătit. V. Cih. Diet. II. 531.

TĂMBLĂU: *cris de joie* (Cih. Diet. II. 531.) *tomboló*.

TĂNJALĂ: (ett. Arad și Bihor) *temo anterior, vorderdeichsel* (Iszer. Wörth.): *tengely*.

«Toate plugurile ară
Numai al meu e 'n câmară
Tânjelele sub părete

(Gaz. Tr. 1887. nr. 26. 13.)

TĂRBOANȚĂ: *brouette* (Cih. Diet. II. 431.) *Tarboncza*.

TĂRĂȘĂ: (Lex. B. Iszer. Wörth.) *terhes*. «În mulți-voi nevoile tale când vor fi *tărășe*» (Paul 9. 10. 12. 41.)

TĂRHET: (Lex. B.) *poids*. (Cih. Diet. II. 552.) Am avut deja ocaziune a vedea, cum devine o formă acusativă maghiară în română ca *nominativ* (v. *căput*), acest cuvint încă e de aceea categorie. Basa e cuv. magh. în acus. *terhet* care a trecut și la sârbi *teret* V. Nyk. XVII. 85—76.

TĂREM: *halle* (Cih. Diet. II. 532) *terem*.

TĂRCAT: *varius* (Lex. B.) *bunt* (Iszer. Wörth.) «Arecii sue pe *tărcate* și *pistruc* și pro *sute*» Nu is de părerea lui Cihac care îl derivă dela: *tarka* — atunci ar fi *tarcă*, *taree* etc — nice cred cuvintul ca *nominativ* din acusativul ungurese și nice aserțiunea Lex. B.: *Hisp. tarque sado* denotat: *caesium*» ei is de părerea că limba considerând *tarka* de verb i-a dat formă participială (v. *ud* — *nedvesit* — *udat* — *nedves*, — *pestriț* — *tarkitott*, — *pestrițat* — *tarkás*; etc.)

TARCE: *equus maculosus* (Lex. B.) *schockiges pferd* (Iszer. Wört.) *tarka-ló*.

TERCHEA-BERCHEA: *pèle-mêle*: *tarka-barka* (Cih. Diet. II. 531.)

TÂRNAȚ: porticus (Lex. B.) gang (Iszer. W.) *torndez* (Cih. II. Diet. 533.)

TĂU: lacus (Lex. B.) soc, teich (Isz Wörtl.) *tó*.

«Decât în țară străină
Să bei apă din fântână,
Mai bine în satul tău
Să bei apă din'trun *tău*.»

(Cântec. pop. din Arad.)

V. Cih. Diet. II. 532. Nyk. XIV. 452.

TONĂ: orca (Lex. B.) tonno (Iszer. Wörtl.) *tonna*. V. Cih. Diet. II. 532.

TEGLĂZĂU: ferramentum (Lex. B.) plätteisen (Iszer. W.) *téglázó*.

TEGLĂ, ȚIGLĂ: tegula (Lex. B.) ziegel (Iszer. Wrtb.) *tégla*. Ctt. Arad și Bihor.

TEGLĂZUESC: ausbügeln (Iszer. Wrtb.) *tégláz*. V. Pop. Trand. 188.

TECHERĂU: guindeau (Cih. Diet. II. 532.) *tekerő*.

TECĂRUESC (Lex. B. Iszer. Wrtb.) guinder (Cih. II. 532.) *teker*. *Ticăruește 'n-coace cocia.*» Ctt. Artd.

TECHENEU: *tekenyő*: tinutul Szalontei ett. Bihor — covată.

TELECHIU: *telekkönyv*, cartea funduaria ett. Arad și Bihor.

TELETIU*: *telek* în părțile ungurene.

TEMETEU: *temető*.

«Crâjmariță de-oi muri
Nume 'ngropa 'n temeteu»

(Gaz. Tr. nr. 20. 1886)

TEMETIȘ: *temetés* «... mă duc la *temetiș*» ett. Arad = înmormântare.

TENTIU: (Lex. B.) Românul din țara de jos așa porcește *cucuruzul ung. tengeri*.

TILINCĂ: pfeife aus weidenrinde (Iszer. Wörtl.) *tilinkó*. V. Cih. Diet. II. 533.

TIEȘEU: *tisző*. «Un *tieșeu* plin de galbini pro o măsură aruncă.» Hașd. Cuv. B. I. 380. a. 1620

*) Noi nu folosim *n* aci, și unde mai obvine, numai de aceea e folosit ca să putem nota sunctul unguresc *ty*. Aceasta e de lipsă căci d. e. cuvintul *telek* românul nici când nu-l zice: *telet* ci curat *telety*. Așa sunt mai multe altele a căror espreșiune e curat cu *ty*.

I. C. P.

TILOȘ: *tilos*, oprit.

TIMAR: pellarius (Lex. B.) gerber (Iszer. W.) *timár*. V. Cih. Diet. II. 533.

TIMȘĂU: (Lex. B.) alun (Cih. Diet. II. 533.) *timsó*

THINDEU: *kendő*.

«Lacrămile din ochi pică

Eu le șterg cu *tindeu*.»

(Gaz. Tr. 165, 1826.)

v. *Chindeu*.

TIST: officialis (Lex. B.) beamte (Iszer. Wörtl.) *tiszt*.

«El la *tisturi* s'a rugat

Și acasă Pau lăsat»

(Pop. Trand. 32. 115.)

V. Cih. Diet. II. 533. Nyk. XIV. 452.

TISTĂLESC: *tisztál*. «Măi Floare *tistălește* sobele» — curatește chiliile — ett. Arad.

TISTAN: *tisztán* ett. Sătmar curat.

TISTARTĂU: *tisztartó*: prefect de curte.

TISTAȘ: *tisztás*, purus ett. Arad și Bihor.

TISTĂȘAG: *tisztaság* Szalonta ett. Bihariei.

TITULUȘ: (Lex. B.) titel (Iszer. Wörtl.) *titulus*. «Am pūs și *titulușul* unde l'am găsit jidovește.» (Cip. Anal. 114. a. 1693.)

TUDOMAN: intercessio (Lex. B.) *tudomány*; prin Arad folosit și în înțeles de: «mărturie» d. e. «*Tudoman* să 'm fiț că m'o suduit.» V. Nyk. XIV. 452.

TIOC: capsula (Lex. B.) *tok*. Nyk. XIV. 452.

TOC: acipenser (Lex. B.) *tok*. Cih. Diet. II. 533.

TOLCERIU: trichter (Iszer. Wrtb.) *tölcsér*. V. Cihac Diction. II. 533. Nyk. XIV. 452.

TOLDAȘ: *toldás*, (adaus) ett. Arad

TOLTEȘ: *töltés*, (umplutură). Arad, Biharia.

TOLVĂIȘAG: *tolvajság*, ett. Arad.

TONGĂNESC: persono (Lex. B.) ertönen (Iszer. W.) *kong*. V. Cihac Diet. II. 533.

TOPANCĂ: *topánka*, (tipic) Arad și Bihor

TĂRHANĂ (TARHON): *tarhonya*: pâte ripée pour le soupe (Cih. Diet. II. 533) *tarhonya*.

TRONF: adut im kartenspiele (Isz. Wörtb.) *tromf*. V. Cih. Diet. II. 534.

TRONFĂLUESC: prastringo (Lex. B.) adutiren, jemanden absehnalzen (Isz. Wört.) *tromfol*.

TRUȚOȘ: *trucos* (Mall. Diet. 56.)

TREȚĂLESC: (Lex. Iszer. Wrtb.) plaisanter (Cih. Diet. II. 534.) *megtréfil*.

TULAI! *tolvaj*: vai! (ajutor!) În toată Ungaria.

TULIPAN: tulipa (Lex. B.) *tulipán*. (V. Pop. Trand. 40.)

TULȘAGOȘ: *tulságos* (preste măsură) »... e *tulșagoș mare*» Arad.

TUJERIU: mercator (Lex. B.) *tőszér*. V. Cih. Diet. II. 626.

TIRĂU v. *tisău*.

TIUZĂ; *köz*. «Multă *tiuză* are omul cu cilediul» etc. Arad și Bihor (afacere).

UGHIAN: sane (Lex. B.) *ugyan*. Cih. D. II. 539.

UIAGĂ v. *oiagă*.

UIȘAG: *ujszág*, veste noauă, journal. Ctt. Arad. Bihor: (Cluj, Turda-Arieș. I. C. P.)

ULTUESC-OLTOESC: insero (Lex. B.) okuliren (Iszer. Wörtb.) *olt*. Acesta e generalizat în l. română. V. Cih. Diet. II. 518—519.

ULTUAN-OLTOAN: ente, greffe, (Cih. Diet. II, 518.) *oltovány*. «Cela ce răsidește pomi pre pământul altuia, sau *ultuește* pre acel pământ își perde...» (Hașd. Etym. 936. a 1646.)

ULTOI: greffe (Hașd. Etym. 936.) *oltó*. «Vine dela ungureseul *oltó*...» (Hașd. Etym. 937.) V. Cih. Diet. II. 518.

ULIU: accipiter (Lex. B.) *ölyv*. V. Cih. Diet. II. 536—537. Nyk. XIV. 452.

UMULTUESC: propago (Lex. B.) *homlit*. V. Cih. Diet. II. 537.

URIEȘ — *urias*: gigas (Lex. B.) *óriás*. V. Cih. Diet. II. 537. Nyk. XIV. 452.

URICHEȘ, URICHIȘ: *örökös*: »Am cumpărat un «lanț» de pământ «*urichiș*» etc. Arad.

URLUESC: gröblich mahlen (Iszer.

Wörtb.) V. Cihac Diet. II. 537. Nyk. XIV. 452.

UȘCULĂ v. *ișcola*.

UJURĂ: usuro (Cih. Dieti II. 536.) *uzsora*.

«Casa voastră cea bogată

De *ujuri* încunjurată.»

(Gaz. Tr. 1886. 173. ctt. Solnoc-Doboca)

VAMĂ: portorium (Lex. B.) zoll (Iszer. Wörtb.) *vám*. Atât în vechime cât și în limba de azi. V. Cih. Diet. II. 538, Nyk. XIV. 452.

VĂMALÊȘ: (Lex. B.) *vámolós.

1. **VAMEȘ**: portitor (Lex. B.) zoll-einnelmer (Iszer. Wörtb.) *vámos*. Cih. Diet. II. 538.

2. **VAMEȘ** în înțelesul de: «viclean — cu două fețe — infidel» etc.

VĂLĂLESC: *vállal* (se obligă). Szalonta.

VĂNDRĂLĂU: *vándorló*. Ctt. Arad și Bihor.

VĂNDRĂLESC: *vándorol* (drumărese) t. a.

VARMEDIE: comitatus (Lex. B.) *vármegye*.

«Bate doamne *varmedia*

Di ce-o făcut temnița.»

(Cântec pop.)

VĂDĂSLUESC: *vadászol* etc. Arad și Bihor.

VĂIUGĂ: *vájog, vályog*. Cihac (Diet. II 537.) îl aduce în combinație cu vorba *völgy, völgyü*.

VĂGAȘ (Cih. Diet. II. 537.) v. *ogaș*.

VĂCĂLAȘ: arenatum (Lex. B.) malter (Iszer. Wrtb.) *vakolás* v. Cih. Diet. II. 537.

VĂCĂLESC: *vakol* v. t. a.

VĂLĂTAȘ: investigatio (Lex. B.) *vallatás* Cih. Diet. II. 537.

VĂLĂU: wassertrog (Iszer. Wrtb.) *válú, vályu*. V. Cih. Diet. II. 537—538, Nyk. XIV. 452.

VĂLCEAG: pretium redemptionis (Lex. B.) *válttság*. V. Cih. Diet. II. 538, Nyk. XIV. 452.

VĂRTEJ: putous metallicus (Lex. B.) schacht im Bergwerko (Iszer. Wörtb.) *vertés*.

VĂȘĂLĂU: *vasaló*. Arad, Bihor.

VĂȘĂRLĂESC; *vásárol* (têrguese).

Ctt. Arad, Bichis, Bihor și Ciănad.

VENDIG-VINDIC: *vendég* (oaspe)
t. acolo.

VITȚISPAN: *vicispány*: «Fie tulipă-
nul *vițspan*.» (Pop. Trand. 40.)

VICARĂȘ: *vicarius* (Lex. B. M. J.
Sprach. 391.) *vikárius*.

VIG: *vég* (de pânză): Ctt. Arad și
Bihor.

VIGOAN: *vigan* vivax, vigens (Lex.
B.) V. Cih. Diet. II 538.

VIGĂȘAG: *vigasság*. Ctt. Arad și
Bihor.

VEGEZĂSC: *végez*, t. a. (isprăvesc).

VEGREHAITĂU: *végrehajtó* (csecu-
tor) t. a.

VIGZIȘ: *végzés* rezoluțiune) t. a.

VIFELIU: *vófély*, invitator ad nup-
tias (Lex. B.) V. Cih. Diet. II. 538. Pop.
Trand. 197.

VICLEAN: v. *hitlean*.

VICLEȘUG: v. *hikleșug*.

VILAG-VILEAG: *világ* (lume):

«Cât îi lumea și *vileag*

Nu te iea cine și drag.»

(Cânt. pop.)

V. Cih. Diet. II. 539.

VINȚELER: *vinitor* (Lex. B.) win-
zer (Isz. Wört.) *vinczellér*.

VINDEREU; *faleo tinunculus* (Lex.
B.) *vándoró* V. Cih. Diet. II. 539.

VIRGACI: *virgács*, nua. Ctt. Arad.

VÍȘĂU: *scalpellum* (Lex. B.) *véső*.

VITIOAN: v. *hitión*

VIZITĂU: *vezető-köcsis* (Jern. K.
U. T. I. 148.) V. Hașd. Cuv. Bat. I. 440.)
vizitiu.

VIZITCĂ: *vizikli*, trupul unei haine
muerești. Ctt. Arad și Bihor.

VIJGĂLAT: *törvénszékí-vizsgálat*,
(cercetare judecătorească) t. a.

VIJLĂ: *canis aquaticus* (Lex. B.)
vizsla. V. Cih. Diet. II. 459.

VOLOZMANI: *választmány* (comisi-
une). Ctt. Arad.

VONTATĂU: *vontató* t. a.

ZOAI: *glacies soluta in undis natans*

(Lex. B.) *jég-zajlás* — *zaj*. V. Cihac Diet.
II. 539.

ZAR: *serrure* (Cih. Diet. II. 539.) *zár*.

ZAPOR; *morbili rubeolae* (Lex. B.)
zápor (himlő).

ZASLĂU: *zászló*: stîndard. Szalonta.

ZĂBALĂ: *lupatum* (Lex. B.) *zabola*.

În tot timpul a fost folosit, dela Cod. Vo-
ron. până azi. *Zabola* ungurese e luat dela
slavi, dar în română negreșit dela ma-
ghiarî a trecut. V. Cih. Diet. II. 539.
Hașd. Cuv. B. I. 311.

ZACICĂU: *zacskó*, (traistă mică)
ctt. Arad.

ZĂLCIG: *zöldség*, verdețuri (legume).
Ctt. Arad.

ZĂVĂRȘAG: *zavarság* (zürzavar),
confusie, prin jurul Nășudului (nu 'l prea
poți auzi. I. C. P.) V. Gaz. T. 261.

ZECHE: *sagum* (Lex. B.) *zeke* V.
Cih. Diet. II 540. Hașd. Cuv. B. I. 511.

ZORNĂESC: *zörren*. V. Cih. Diet.
II. 540.

ZURGALĂU: *tintinabulum* (Lex.
B.) Originalul o o formă maghiară *zörgölő*.

JĚB*) : *zseb*. Ținutul Szalonta și
Ctt. Arad și Bihor (busunar).

JĂNDAR: *zsandár*.

«Pe mândru 'a prins *jăndar*.»

(Fam. 1887. 204. Maram.)

JĚBELESC: *zsebel* (pungășese) Ctt.
Arad.

JĚBKENDEU: *zsebkendő*. (năfră-
muță):

«Fămă bade-un *jĚbchendu*

Și mă bagă 'n *jĚbul* tĚu.»

(Ctt. Biharei)

JELER: *incola* (Lex. B.) *zsellér*.
Atât în vechime cât și astăzi usitat mult.
V. Cih. Diet. II. 509.

JELIȚĂ: *szél* — *szellő* formațiune
diminutivă. V. Hașd. Ist. 256. Cih. Diet.
II. 509—510.

JEMLĂ - JEMLE: (sing.) *semella*
(Lex. B.) *semmel* (Iszer. Wörtb.) *zsemle*.
«Mestecă 3 mĚsuri de făriină de *jemle* și

*) Vezi observarea mea din «*Ungaria*» anul
II. pag. 350. referitor la succesiunea alfabetică a
cuvintelor. I. C. P.

coace pâne» (Paul 45. Cip. Anal. 65. Dos. Psalt. 275)

JIGĂRIȚĂ (format. românească): mai-gre (Cih. Diet. II. 510) dela o formă maghiară *szigor*. V. Hașd. Ist. 256.

GILĂU-JILĂU: *gyalu*. Ctt. Arad.

JILIP, ȘLIP: cataracta molae. (Lex. B.) *zsilip*. V. Cih. Diet. II. 510. Nyk. 45F.

GILUESC-JILUESC: *gyalul*. Prin Ungaria.

GINGAȘ - JINGAȘ: mollis, tener (Lex. B.) zait (Iszer. Wört.) *gyengés, zsen-gés*, in tot timpul îl aflăm.

JICHIĂ: *gyékény*. Arad și Bihor.

JINĂU (Lex. B.) argwohn (Iszer. Wrtb.) *gyanu*.

JUP: fascis (Lex. B.) bund stroh. (Iszer. Wörtb.) *zsup*. V. Cih. Diet. II. 510.

JIREBIA: *geréb*, folosită la țesătoria. Usitat prin ett. Bihariei.

JIVAN: *zsvány* (hoț) t. a.

GIOLGIU: *gyoles*, linteum tenue (Lex. B.) «Cu giolgiu curat te-au înfășurat.» (Cuv. B. II. 390. Gaz. T. 284. 1886.)

JUMALT: Iythargirum (Lex. B.) glaser (Iszer. Wörtb.) *zsmalt*. V. Hașd. Ist. 256.

Autorul adaugă apoi în opul său cuvintele ce a mai adunat în un capitol intitulat «*Pötlékok*» cari cuvinte eu însă le am așezat la locul lor în decursul traducerei.

În capitolul următor tractează apoi »*Fonetica*» împărțindu-o în 3 părți și anume: 1. transformarea vocalelor, 2. transformarea consonantelor și 3. particularisme. După aceste esplică «*schimbarea înțelesului*» cuvintelor ear din aceste apoi își face «*deducțiunile*» sale proprii ear la pag. 130 adaugă un «*registru de cuvinte*» spre a ușura întrebuițarea opului ca atare.

Aceste nu credem a fi trebuință ca să le traducem deoarece celor mai mulți dintre cetitori le vor fi cunoscute.

Traducător: I. C. Pap.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AMETEȚELI POLITICE.

(Broșura: «*Politikai szédelgés.*»)

(Fine.)

VI. Misiunea culturală a statului român.

Din nou enunțăm că ne doare foarte a privi cum își mistuește statul român puterile spre sprijinirea unei politici esterne amăgitoare, când în însuș statul știința, comerțul și industria, instrucțiunea publică, administrațiunea și jurisdicțiunea, cu un cuvint întregitatea întrebărilor interne pretinde o muncă foarte mare, foarte constantă și conștientioasă precum și cele mai mari jertfe materiale dela mic și mare. Are întrebări suspensă cari acum la finea seclului al XIX-lea nu's alteva decât pete rușinoasă pre flamura statului român cari în interesul civilizațiunei trebuie delăturate.

Liga înzădar afirmă că statul român e superior celui maghiar; înzădar își mistuește în străinătate scriitori spre premărirea statului român și defaimarea celui maghiar; înzădar va induce în eroare cu datele sale neadevărate pre câteva foi, faptele român, nice va fi mai cult statul român și nice mai necult cel maghiar decât cum este în faptă. Căci dacă cultura, mărirea, așerea unui popor s'ar putea crea prin articlii de ai ziuaristicii; dacă tot prin acele ar putea cinova nimici industria, cultura și gloria de mii de ani a popoarelor, atunci fiecare popor ar fi făcut ca Liga, nu ar fi lucrat nimic ci ar fi plătit scriitori și foi, ar fi trimis agenți în lume și 'n țară ca să-i preamărească

cultura sa. Dar acest mod de aș câștiga renume nu l'a folosit până acum decât Liga ștudenților din România.

Noi însă, și tot omul cu mintea, mai mare valoare îi atribuim unei cărți, carea fiind produsul spiritului român câștigă laudă neperitoare ererului român, decât sute și mii de articli plini de simpatii, căci simțim, că la acele nice o cauză nu le-am dat. Noi nu ne aflăm mulțamiți nice cu turtă aurită, nice cu alună găurită cum sunt d. e. ștudenții ligei, cari nu știu ce face de bucurie dacă dela cutare foaiă europeană au putut esopera un articlu simpatie.

Noi, cari dorim fericirea statului român, cari dorim ca acela în faptă să propage cultura în Orient, întrebăm: ce opuri de valoare neperitoare a creat spiritul, știința și literatura română dela 1891 de când s'a înființat Liga încoace, cu cari s'ar putea documenta misiunea culturală a statului român în Orient? Eschrocheria politică consumă toată puterea. Înțedar publică academia concursurile sale, lucrările cari se 'nsinuă is slabe; de atunci o singură lucrare nu aflăm care ne-ar documenta puterea creatoare a spiritului român. Dar greșim. Știința română s'a înavuțit cu operele jidanilor *Dr. Gaster* și *L. Sainean*, primul muri în esil, al doilea cu tot meritul său științific abea est timp fu împământenit cu neînsemnată majoritate de voturi. Limbistica, știința română o înavuțese străinii în statul român, — unde is ocupați cu cucerirea Ardealului pân' la Tisă — nu se ocupă cu nimicuri de aceste. La noi apoi nime nu serie absolut nimic, toată literatura ne constă din cărți de povești, biblii mititele și cărți de școală; un cap de știință nu avem care să facă nume spiritului român prin opurile sale de specialitate. Politica le 'nghițe toate.

În statul român însă — trebue să recunoaștem — totuș lucra cei cu carte, tipografiile totuș is în activitate. Dar opurile produsă nu's de ceva trebă. Seriu d. e. bucăți teatrale: «Încarcerarea preotului Lucaciu.» Aceasta se predă apoi pre binele tuturor teatrelor și cu fiecare oca-

siune «Liga» nu lipsește cu demonstrațiunile. Istoricii — cum e *Xenopol* — seriu istoria românismului în tomuri voluminoasă în interesul Ligiștilor. *Densușian* atacă pro greco-catolicii din Ungaria cu ortodoxia, tot în interesul Ligei. Apar broșuri în care se dovedește cum e $2 \times 2 = 4$ barbarismul maghiarilor și lumina strălucitoare a românilor. Toată critica serioasă dispare — în favorul Ligei. *Hașdeu* astfel is întocmește »Etymologicul» său că îngropând elementele maghiaro ungurești ni-le presintă ca formațiuni latine. Eschrocheria politică a trecut și în știință. Nice un romanțier nu avem, inteligența se ține mai mult de opurile franceze. Poeți ca *Speranța* cântă în versuri prostia și sêlbătăcia maghiarilor, presa povestește apoi publicului său cu o fantatie și figuratie ne mai pomenită despre atrocitățile maghiarilor. Și așa mergo aceasta pre toate terenelc. Diplomatul, ministrul român, nu descalcă 'n Budapesta: care ar face așa ceva is periclitează popularitatea, portofoliul. Trec de-a-dreptul la Viena. Pact comercial nu avem și nici vom avea Mai bine se risipească industria, comerciul, agricultura română, mai bine pearză națiunea milioane din punct de vedere a economiei naționale. — Scaldele noastre, fie cât de bune și escelente cari au redat sănătatea atător români, azi sunt părăsite de cătră boierii români.

Oare aceasta viață-i? Oare nu are o națiune altă misiune, altă dătorință, decât a trăi pentru ura-i neînpăcată? Unde-i atunci misiunea culturală a statului român? Unde-s faptele cu cari poț documenta simpatiile cersite prin străinatate? Unde și cum ese la iveală misiunea culturală a statului român, căci a trimbița prin întregă Europa esistența cu ceva, e tot una ca și lauda celui orb, că cât de bine vede.

Vom arăta mai jos că statul român din punct de vedere al humanismului și liberalității nu stă în nivou european; humanism și liberalitate nu aflăm numai în interesul eschisiv român, ear nu din punct de vedere universal, human. Cine

știe pretinde drepturi pentru cetățenii unui stat străin, arete în țara sa proprie, cum este a-șă practica egala îndreptățire. Cine vorbește 'n lumea mare despre misiune culturală înainte de a o pune în acțiune acela trebuie să ne dovedească mai în grabă că el în faptă are cultura ce se recere la esecutarea acestei misiuni. Europa nu-i bursă unde să facă combinații preste o marfă novăzută și necunoscută.

Poporățiuinea statului român după Almanahul de Gotha din 1879 face 5 milioane. Din aceasta a perdut cu Besarabia cam 170,000 și a dobândit cu Dobrugea 150,000. Din 5 milioane de poporoni 1.200,000 sunt oameni de naționalitate *neromâne*.

Pre atunci nu aveau drepturi armenii, greicii, turcii și jidani. Țiganii erau selavi. Celalte naționalități, până și țiganii, capătă dreptul de cetățan; -- aceștia apoi pe întrecute se luptă pentru apăsarea și restricțiunea jidovilor. Pre teritorul statului maghiar s'ă află mai mult ca 500 mii jidovi. Nu 's veniți, ei indigeni. Câteva familii jidovești trăese din timpuri seculare pr pământul principatelor; cea mai mare parte a venit acolo cu grecii sau celealalte naționalități cari s'au contopit deja. Față de jidovi azi obsearvă cea mai posnită stricteată și ei 's chiar așa de vechi locuitori ai României ca și dênșii.

Pre teritorul României 500,000 de jidovi 's fără drepturi. Cu aceștia susține statul o înștițiuine care nicării în Europa nu o aflăm: »*neînpămîntenirea*» (*heimathlos*) cu toate că acești 500,000 de oameni fiecaro 's iubește pământul pre care s'a născut și pofa cea mai de căpetenie li-o a servi aceluia. Fie-care vrea a fi român în toată privința întrecându-să în patriotism.

Legislațiunea română nu are milă — cinci-sute-de-mii trăese pre pământul României, cari acolo s'au născut și cari nu pot afirma că au patrie. Curios stadiu! Afară de România, nu recunosc alt stat ca patriă a lor, deci nu-i puterea carei să-i ioe în apărare. Puterea esternă

nu-i, apără, cea internă nu-o recunosc. Dar nu. Înțelepciunea statului român o perfectă. Pre copii celor 500.000 de jidovi îi înrolază la miliție ca să sërvească patriei să și verse sângele pentru patriă. Îi pune 'n căreă dare groasă, cu un cuvînt îi impune toate obligamentole unui cetățan fără a-i da însă schimb drepturilo unui cetățan. Și când jidovul și-a vërsat sângele pentru patrie, când și-a solvit deja darea în cassa statului, atunci statul pentru cea mai mică greșală sau chiar numai dacă are simț opozițional, îl csi-lează din sînul său ca «străin» cum făcu mai de curînd cu redactorul foaiei «Evenimentul.» Citroma astfel stoarsă o pune pre graniță ca să trăiască fără de patrie eschizîndu-l și din aceea care l'a născut. Tot omul 's are patria sa. După concepțele de drept chiare, om fără patrie nu poate exista. În România însă 500,000 sporesc zilnic în cea mai chiară conștiință a neînpămîntenirei.

Europa contra acestei barbarii mai de multe ori a făcut pașii necesari. Convenția din Paris la a. 1858. în §. 46. impune principatelor ca să asigure drepturi jidovilor. Paetul dela Berlin din 1878. în p. 44. enunție pre jidovi ca patrioți români; și totuși aceia azi în finea seclului al XIX stau afară din cadrul legilor statului român.

Sunt de tot revoltătoare acele dispozițiuni cari s'ă susțin numai și numai spre apăsarea jidovilor. Notăm aici câteva din archiva bogată a legilor române.

1. Ovreurul poate fi militar, dar oficiar nu.

2. Medicul și apothecarul ovreu nu poate fi decât militar de rënd (gregar) precând colegii-i români sërvesc în rang de oficiar.

3. Ovreurul nu are loc în școala română.

4. Ovreurul în spitalurile de țară nu mai prolângă plată mare să primește precând românul o primit și grijit gratis.

5. Ovreurul nu poate fi funcționar, avocat etc. etc. etc. Așa morge aceasta de sus până jos! ne mai facend amintire despre necrebările religionare. Nu amin-

tim d. e. că contra școalei de fete rom. cath. din Galați s'a pornit întreg roiul foilor de acolo; nici aceea că cauza preoțimei pre zi ce merge e tractată tot mai brutal din partea presei orthodoxe.

Statul român se simte chemat a lăți cultura și civilizațiunea și eschide din sinul școalelor sale pre străinii sėjoși de învățatură.

Statul român predică humanism, apostrofând barbaria înaintea întregii Europe, și în țara sa eschide pre bietul morbos neromân din spitalele sale.

Statul român cere egală îndreptățire dela statul unguresc în numele liberalismului și în propria lui patrie ține 500,000 sclavi.

Acum întrebăm pre Liga studenților, în cătrău să va îndrepta lățirea culturai și civilizațiunei prin aceste instituțiuni ale evului mediu?

Cătră Ungaria? Acolo domnește cel mai liberal principiu; pre teritoriul ei nu-s sclavi, școalele, spitalele, stau descinise pentru ficcine, fiecare religiune este liberă și nime nu gustă mai puține privilegii din motivul că acela e jidov, sau alt fel de neam.

Cătră Bulgaria? Bulgaria a devenit stat pre base moderne în intervalul neînsămnat de 15 ani, pre teritoriul său încă nu-s sclavi. Și-a creat micuțul său stat fără a cerși dela România nice bărimi o lulea de tutun.

Cătră greci? Aceea numai e imposibil să-și pue gândul în idea că grecul ar visa de cultură română și-și va denega gloria și fala trecutului, cultura sa proprie de dragul Ligei.

Sau doară cătră turci? În Constantinopol — dacă să poate vorbi de influință — ar influința cultura francesă sau englesă, statul român nu-și știe reținea pre seama culturai sale proprie în Dobrugea nici pre acei; câțivă turci ce sunt acolo, ei și accia mereu toți emigrează, apoi de unde să influințeze (nice cât e negru sub unghie) asupra culturai imperiului otoman.

Sau doară cătră Ruși? Că cum a civilizat Românii din Besarabia pre Ruși, am văzut. Că Liga Română cum ș-a apă-

rat acolo cultura proprie contra inrusirei cu dorere am experiat. Că un iconar prost din Rusia lucră cu mai mare autoritate pre teritoriul statului român decât Ion Brătian, am văzut cu ocașiunea răscoalai gloatelor din a. 1888.

Apoi încătrău e îndreptată misiunea culturală a statului român? Și cu deosebire cu ce fel de cultură vrea să influințeze. Dar în specie, care popor l'a ales, ca aplicat a primi cultura română?

Dacă statul român își implinește asta nobilă misiune față cu sine însuși pre teritoriul său propriu, și-a făcut destul misiunei sale; noi încă vom saluta cu Europa, statul progresului. Statul român în starea sa actuală e chiar ca acela om care se falește cu vestminte scumpe și elegante, dar umblă desculț; care are frae, dar vesta i-e ruptă; care are cilindru, dar poartă opinci. Ca un stat să correspundă întru toate, recerintțelor moderne, trebuie să fiă în toată privința liberal. A afirma: că în statul român este libertate când ține 500,000 robi; că este egală îndreptățire și 500,000 oameni prin legi excepționale își desbrăcați de toate drepturile, tradează o astfel de orbire, care merită cea mai mare compățimire.

Mai avem încă una de zis.

Liga română, bazându-se pre majoritatea poporului român cere dela statul maghiar, ca să provază Ardealul cu legi speciale. Dacă oare cine poate pretinde dela cutare stat pre sama unei naționalități drepturi proporționate numărului aceleia, atunci nu să oproască Liga la noi, ei meargă și pretindă restabilirea Poloniei dela Ruși. Polonia fu regat de sine stătător, în Ardeal însă domnie românească nici când nu a fost. Sau cerce prin Europa și protindă dela Austria regatul bohem, și dela englesi eliberarea provinciilor.

Dar nu meargă așa departe, rămăie numai pre teritoriul statului român. Acolo-i Dobrugea. Provincie independentă română cam cu 150,000 locuitori. În aceste 150,000 sunt 30,000 români 120,000 alte naționalități. Dat-a guvernul român drepturi și privilegii separate bulgarilor

și turcilor aici în număr mai mare? Au doar estinderea constituțiunii asupra acestei provincie de aceea s'a întâmplat, ca poporul Dobrugei să fie împărțit de binefacerele aceleia? Au doar a dat guvernul pre mâna bulgarilor sau a turcilor? Au ridicat doară universități bulgare sau turcești pre sama neamurilor în majoritate? Au doară au recunoscut prin legi naționalitatea acestora, sau doar a dat loc deputaților acestora în parlamentul român?

Nu! Guvernul român cărmuește popoarele Dobrugei pre basa unor legi speciale; susține acolo ordinea cu organe polițiale speciale guvernând prin prefectii esmiși în mod *absolutistic*. Înzădar au suplicat popoarele Dobrugei la rege și parlament pentru estinderea legilor țerei mamă și asupra Dobrugei, dorința nu li-s'a împlinit și minoritatea locuitorilor români is la putere preste majoritatea celorlalte naționalități.

Probeză Liga în Dobrugea a organizat constituțiunea ce și-o închipuește și carea voește a ni-o impune noauă, atunci poate și maghiarii i-ar urma exemplul. Arote-ne cum s'ar putea diriga o provincie poliglotă acasă, ca acel exemplu viu să poată fi arătat maghiarilor. Mai întâi și mai de grabă, trebue ținută ordine în Dobrugea ca cetele de hoți să nu pericliteze viața și averea cetățenilor.

Eacă, unde este teritoriul de activitate a Ligei și a misiunii culturale a statului român! Acasă. Dacă acasă și-a aranjat afacerile, dacă cultura așa i-a fi de maro încât nu va încăpea în marginile țerei românești; de sine o să se reverse preste hotarē și lumea va admira civilizația română. Că Liga nu are cultură de vândut, ne arată ea singură tradând în loc de cultură o politică nebună de care nu are lipsă nice ea, nice noi și nici Europa.

VII. Amețală cu tripla alianță.

În cestiunea presentă trebue să reuțem ținuta română la adovărata sa valoare. Arma statului român, în casul unui războiu oriental, e de maro valoare. Alianța

aceleia nu e de desconsiderat. Dar la un atare cas nime nu reschiază atât cât România, în interesul nimărui nu-i stă atât de aproape aliatul puternic, roușita favoritoare, ca aînsei. Bulgaria vrea să poșadă Dobrugea ca înainte de războiul Ruso-Ture, deasemenea și pre Macedonia. Politică maghiară în urma oșchrocheriilor politice actuale, poate pretinde garanții dela statul român în ceeace privește pacea internă; is poate îngusta independința, și în interesul liniștei generali și a păcei europene is poate bucățli provinciile. Nimic și nime nu vrea pacea României, decât statul austro-ungar. Rusia nu, căci îi stă în drumul spre Constantinopol — celorlalte puteri nu mult le pasă de esistența României. Dacă în viitorul resbel oriental Rusia va reeși ca învingătoare, că îi va fi România aliat sau nu, regatul liber a aceleia va fi bucățelit, căci Rusia dacă începe răzbel nu varsă sânge, nu cheltuește avere ca apoi de dragul unui stat mic să fie incomodată în calea sa spre Constantinopol. Rusul nu învinge ea să nu aiba câștig, ear dacă învinge numai atunci a câștigat ceva dacă drumul dela Besarabia pân la Constantinopol i-va fi liber.

În a. 1878 învingătoarea Rusia a luat dela statul român — aliatul ei — Besarabia ear în Bulgaria a pus lângă domnitor guvern rusesc. Rusia ca învingător în viitor, va nimici casa domnitoare a României, care nici azi nu o respectează și pre carea nu o poate suferi, punând pre tronul României un principe rusesc, spre gloria și bucuria Ligei.

Cel din urmă diletant în politică e convins că în Europa nime nu periclită mai mult regatul României ca rusul.

Regatul român sē teme de Rus nu vrea a-l băntui. Nu vrea pentru aceea, pentrucă rusul și-ar lua la moment satisfacție în modul cel mai eclatant, și încă așa că ar sfērtica regatul român prin însuși oamenii săi. O agitare rusească mitică, poate avea cele mai triste urmări pre pământul României. Liga română temându-se de rus sē sguloște și lasă ea să-i înghită pre românii din Besarabia cu

toată treaba. E silită a o face aceasta, căci dacă s'ar acăța de rus, își pierdo presa și simpatia francesă de care are neapărat lipsă. Cu rusul nu poate lega alianța căci aceea în tot timpul fu în detrimentul românilor. Intre atari împrejurări apoi se naște ameteala Ligei cu tripla alianță promițând și ca 50,000 oameni la alianța de 3.000,000. Unei întreprinderi de trei milioane îi pune în prospect un casten cu fioc. Și dânsa cu fiocul ei face gură mare pretinzând valoare de milioane. Puterile triplei alianțe, cum sunt Italienii, au confrăți de-un sânge în Triest, Fiume și în provinciile austriace, — dar nu li-a plesnit prin minte să pretindă dela guvernul maghiar nice un fel de privilegii pre sama acelora. Germania are mulțime de rudenii în monarchia noastră comună — dar nu pune nice o condiție cu privire la sortea acelora. Fiecare putere respectează teritoriul coleialalte și nu se amestecă în afacerile interne ale aceia.

Statul român are alte gânduri. El zice: «Îți dau o scobitoare de dinți, dăm în locul ei o lingură de aur! Îți ajut ca să guști binefacerile păcii care și mie mi face bine, dar concedem să-ți trag cel mai frumos dinte ce ai în gură.» Statul român păsește ca aliat în cazul unui resbel oriental, dar astfel de condițiuni pune pre cari nime nu le poate primi. Șovinismul român deocamdată nu pretinde decât un Ardeal autonom, în care să domineze elementul român (dar nu după averea sau inteligența sa) ca cu timpul acest element cu autonomia sa să se poată estinde până la Tisă, și în fine, ca oarecând să poată enunția uniunea sa cu România, ceea ce ar și face-o într'un moment critic. România, pretinde sistarea independenței și guvernului maghiar, un preț care nu aliatului ci chiar inamicului națiunea maghiară numai atunci îl va da când toți bărbații îi vor căde până ntrunul și nu va mai fi suflet de om pre pământul maghiar care să-și rădică sabia pentru libertatea și independența aceluia.

Cui îi trebuie astfel de alianță? Are oarecare valoare aceea priotinie carea în loc de a-și iubi viața proprie fără de

hesitare; din lăcomie pretinde chiar viața altuia pentru un atare servitiu despre a cărui mărimo și valoare nu ne-a dat nice cea mai neînsemnată dovadă? Oare în timpuri critice putem noi avea încredere în o atare priotinie carea ne presintă un preludeu de atare natură cum e a Ligei cu naționalitățile pre propriul nost' pământ? Întro astfel de împrejurări is de firmă convingere că statul maghiar mai bucuros va primi pre România în tabăra inamicilor, cel puțin, dacă aceea are ceva de refuit cu statul maghiar, să-și facă socotele seurt și definitiv. Această ar fi mai de dorit. Statul român ar avea ocaziune a-și arăta puterea și vitalitatea proprie; i s'ar deschide ochii față de îngâmfarea, cutezătorul curaj și laudele goale de astăzi. Ar ajunge la convingerea că nu e destul lauda goală la alcătuirea unui stat, pre conta unei perderi proprie ireparabilă.

Învingerea în alianță cu statul român ar fi prea scumpă statului maghiar.

Șovinismul român ar fi și mai cutezător și nesuferibil car amestecul ei în afacerile românimci din patrie ar trebui regulat prin un resbel deosebit. Ca să putem susținea cu succes ordinea, regula și pacea între naționalitățile noastre, mai întâi ar fi de lipsă aducerea la regulă și înfrânarea statului român, spre ce monarchia noastră, după drepturile internaționale, din punct de vedere al pacii sale interne ar avea tot dreptul. Nu creadă cineva în România că statul maghiar între atari împrejurări se bucură de alianța României, căci dacă puterea guvernului român nu e în stare a-ș înfrânge elementele sburdalnice ba încă le concede ca acele în statul nostru să se cuibărească în un mod neertat; atunci ajutorul ce ni-l tinde noauă România nu poate avea nice o valoare, căci nu l'am putea întrebuința astfel ca să fie spre folosul nostru ci chiar precum doresc șovinistii numai spre dauna și paguba noastră.

Alteum nerușinarea Ligei față de tripla alianță e eschrocherie. Liga nu vrea a-o întări pre aceea ci a o înpraștia, a o desface. Aceasta va fi lingușitor de o parte pentru Ligă, de altă parte alții

no vor atribui poate nepriecopere politică, că punom pre umerii Ligei o problema așa greu. Musca care se pune pre nasul celui ce ia pre cineva la țintă devine factor însemnat. Liga nu-i alteceva decât un instrument josnic, o clește de fer în mână nevăzută care se întinde după castanele fripte. Națiunea maghiară așa de sigur va fi ajunsă de calamități, dacă nu va fi destul de înțeleaptă și precaută, cum o de două ori doi: patru.

Liga nici nu visază a se alia cu tripla alianță. Dacă scopul ei ar fi serios, nu ar molesta prin amestecul continuu în afacerile interne pre un factor al triplei alianțe pre un vecin, binevoitor și sprijinitor al regatului său. Liga atunci când revoaltă și agită nu numai pre români ei și pre celelalte naționalități din patrie, face serviciu inimicilor triplei alianțe. Și care e scopul? Când toate naționalitățile vor fi în foc, inimicii noastre vor striga: «Eacă, maghiarul nu știe governa naționalitățile!» A compromita guvernul maghiar înaintea Europei cu tot prețul și a arăta înaintea Europei impotența aceluia. Acesta e scopul! După aceea urmează consecințele, complicațiile, vot de neîncredere aliaților.

Ca acest aventurierism european a Ligei este sprijinit de cătră presa franceză și rusă, pricepem; acestea, ca inimici ai triplei alianțe se acată de tot firul de păr, care poate face ceva serviciu contra aceleia, dar că presa italiană, austriacă și germăna au luat în primire în o așa măsură pre agenții Ligei, asta nu o pricepem de loc. Presa austriacă, germăna și italiană sprijinește un curent care face neplăcere triplei alianțe care tindo spre revoluțiune. Tripla alianță s'a alcătuit pentru susținerea păcii, spre acea trebuie mare înțeleptiune si aceasta preste tot nu o pricepem că presa triplei alianțe, prelungă toată chemarea sa, totuș sprijinește revoluțiunea apriată și dă sucurs Ligei la «amețala» sa «politică.»

Aceasta procedere dacă se va continua cât de târziu își va primi răsplata.

VIII. Închiere.

Să nu ne lăsăm seduși.

Mișcarea nu o a singuraticilor ei o a întregului popor român. Poporul român dinprouă cu toate instituțiunilo sale o un eo isolat, asupra căruia puterea statului maghiar nu are nice o influință. Trăește din fondurile, puterea și instituțiunile sale proprii. Singuraticii esereitează presiuno cel mic asupra celui mare, cel mare asupra celui mic. Cei mici se știu apăra față cu cei mari ear dacă o vorbă de o ispravă mai mare. cei mari stau alătura cu cei mici.

Între noi ne sfădim, ne împroșcăm unul în onoarea celuiialt fără cruțare; tribunistul nu poate suferi pre Miron Romanul, Cosma Partene pune la răcoare pre inimicii lui; bănașanul turbă contra Sibiului, dar contra maghiarului toți is una.

Solidaritatea este dar perfectă, înzădar ține guvernul cercetări, perchisițiuni nu se tradează unul pre altul. Religiunea azi e întrebare secundară și preotul e mai mult agitator decât sluga lui Dumnezeu. Episcopul carea eutează a admonia pre preotul agitator, se joacă cu propria sa mitră. Am văzut în afacerea lui Lucaciu. Acesta mai mult a petrecut în România decât în parochia sa lăsându-ș biserica și credincioșii, pre unde numai a umblat și-a batjocorit episcopul superior în modul cel mai brutal, i-a denegat ascultarea pre care a pus jurământ, a închis biserica și a denegat estradarea cheilor; despre bannii de intențiuni nu și-a dat socoteala și cu toate aceste consistoriul metropolitan din Blaj nu află de vinovat pre acest preot revoluționar. În bisericii predomină anarhia, preoții nu se mai supun. episcopilor săi ear' aceștia nu au curajul nu au tăria de a înfrăna pre preoții cari se bat cu crucea. Episcopii la aparință se rotrag de pre terenul politic, nu iau parte la lupte, dar înprojurimea lor e liberă de tot și ei nu voese a pune stavilă acestei libertăți prea mare. În teologii, preparandii, gimnasii, acesta o spiritul dominant. Necasul este dăci cu mult mai mare

decât am crede la prima apariție. Delaturarea acestuia e datorință, neglijarea lui e păcat. Acest necas e chiar așa ca boala lipicioasă carea fără vindecare s'ar tot lățește până omoară. Oarecând ușor s'ar fi putut acest necas delatura, acum e mai greu. Mai de mult nu trebuia decât delaturarea câtorva ficii mai cu gură mare, aceeaș purcedere azi, numai ar pune oleu pro foc.

În aceasta privință atât guvernul cât și legislațiunea, dar chiar însăși inteligența maghiară au datorințe iminente. Fiecare factor trebuie să purcedă după un program hotărît stricto, spre vindecarea acestui rac (morb) a statului maghiar. Guvernul maghiar nu a avut politică pentru naționalități cu pripirile sale din timp în timp numai a stricat situațiunei. În opera edificării statului național nu s'a cunoscut materia din care a voit al edifica. Nu a luat în considerare proprietățile elementelor nelipitoare.

Noi cu proxima ocaziune vom arăta acele rano cari în faptă există și cari a-le delatura e datorie. Pream am sbiciuit

groșele și ametelilo maiorității poporului român cu o stricteată neinduraveră, chiar așa fără cruțare vom arăta rătăcirilo și groșelelo guvernului și inteleginței maghiare față cu naționaliitățilo. Tot odată vom face și proiect pentru aplanarea acestora.

Poporul român s'ar alipește cu credință de patriă sa maghiară iubind pacea. Fără a-s'ar plânge și solveșto darea și-s'ar trimite copilul la miliție. Trebuie luată arma din mâna revoluționarilor cu carea conturbă liniștea poporului. Peștele dacă vom ca să nu înnoate, trebuie seos pre uscat.

Elementele serioasă ale poporului român cu bucurie vor tindo mână de ajutor guvernului maghiar ca necasul să se localizeze, agitatorii să se isoleze, influința străină să se nimicească. Dacă nu îi vor sta în ajutor atunci națiunea maghiară va avea drept a urma pre căile sale.

Grig. Moldovan.

REVOLUȚIUNEA LUI HOREA ÎN PARTEA ȚEREI UNGUREȘTI.

Singura parte a țerei ungurești în care a străbătut răscoala lui Horea din Ardeal e comitatul Aradului. Scriind pre larg istoria comitatului Arad, în tomul al doilea trebuie să mă ocup dar mai aproape cu aceasta parte a răscoalei. O fac aceasta mai pre larg decât istoricii de până acum, mai pre larg decât cum însuși *Densuşan*, a cărui date le completez cu date oficioasă pe deplin competente pre cum și cu de altă natură.

În lucrarea mea mă ocup cu patru m'işcări de acest fel în cari poporenii comitatului Arad a luat parte foarte mare. Așa fu răscoala poporenilor¹⁾ maghiari

sub *Dosa* la a. 1514, a maghiarilor și Sârbilor sub Iovan *Cserni* în a. 1526 și sub *Pero* la a. 1735 și acum a românilor sub *Horea* la a. 1784. Dupăco lucrarea de față, e numai o parte seoasă din opul meu mare monografie, dupăce în opul amintit mă ocup destul de parțial cu istoria poporenilor și cu deosebire a românilor și cu istoria referințelor politico si de posesiune, cu cari m'am ocupat și în alte doauă opuri ale mele serisă despre răscoalele poporenilor¹⁾ și în urmă

¹⁾ *Dosa György és sorsadalma*. Op premiat de academia magh. Budapesta 1883. (Ed. II. 1887.) *Pero úzadása*. Prima lucrare academică. Budapesta 1893. 8 v. 96 pag. — *Aradvármegye története*. Arad. 1891. tom. I. oct. mare 564 pag. (Tomul al doilea — din care e seoasă lucrarea de față — va apărea cu finea a. 1894.)

¹⁾ *Poporean* il folosesc ca noțiunea conceptului țeran, agricultor ung. *paraszt*. I. C. P.

dupăce cauzăle și împrejurările răscoalii lui Horea și așa își cunoscute în spirit maghiar din opurile lui Szilágyi, Teleki și Marezali, în spirit român din a lui Densușan — de asta dată voi trece «in medias res.»

De descrierea de expectorații sun absolvat prin opurile mele scrisă mai înainte. Voi lăsa faptele să vorbească; dar în acea firmă speranță că atât românii cât și maghiarii, vor scoate învățăturile necesare cu acea iubire de adevăr, cu carea am adunat cu datele ce servesc de bază. Nu am avut alt scop de cât a descrie revoluția lui Horea în partea țerei ungurești mai puțin luată 'n samă pre basa unor scrutări mai noaue.

În 16 August 1781 senatul administrativ întreabă pre comitatul Arad că ce va întreprinde contra furturilor dese ce aveau acolo loc? În 1 Septembrie comitatul răspunde cu deplină sinceritate că în astfel de casuri în fiecare sat se obișnuiește a redica câte-o *spânzurătoare*: acum și aceea o-ar afla de consul ea cauzăle *comunelor* înprăstiate foarte, dupăce acele sunt toate de lemn, să se împingă mai lângă olaltă, ca să se poată ajuta un vecin pre celalalt și să se poată mai apăra contra răufăcătorilor. ¹⁾ Numai decât a și dispus coadunarea satelor înprăstiate deși senatul numai în 15 Iuliu 1782 i-a întărit decisiunea; ²⁾ în 5 August comitatul numai aceea mai ceru dela senat că să esopereze dela camera regescă să nu luere, *ca de regulă*, contra acestei intențiuni bune și de folos comun. ³⁾ Drept aceea comitatul în 13 Novembre eliberă de sub ori ce greutate toate casele ce erau a să transedifica, sau mai bine, darea acestora o pusă în cărea celorlalți; provocă pre domni că să concedă ea în locul grinzilor vechi și putrede să taie

din păduri lemne de ajuns; a conces ea din satele cari erau foarte lungi să formeze un sat de sus și unul de jos. «Alt-cum — zice — abea este speranță, ca să putem aduce la calea dreptilor pre acest popor sălbatic și obicinuit cu furturi.» ¹⁾

În 21 Octombro 1782 senatul a esoperat sucursul camerei și a dominiului de modena ²⁾ și comitatul a și început regularea comunelor. Atunci de o dată ajunsă la urechile guvernului, că năndestulirea și ruina românilor ale cauză referințele agrario, căci dela locuitorii din Brujești, (?) Petriș, Toc, Baia, Lupești, Zöldeș, Buceava, Bețova domni le-au luat pământurile și din aceasta cauză românii vreau să emigreze ceea ce în ori ce cas trebue împedecat. ³⁾ Comitatul în 12 februar 1783 enunță că în tot casul va griji de interesele poporului ce plătește dare și a comunelor, și că pentru excese urbariale a și pornit proces contra dominiului scilicetean și a celui din Illgó. Cercetarea pornită în celolalte sate altcum, a dovedit că *această răscoală a pornit-o un popor străin, care cu alți câțiva lângă-el voi a să așeza în Banat.* Înșuși domni din Arad au declarat că 's gata a-să îngriji de măsurarea de nou mai egal îndreptătită a pământului lor. ⁴⁾

Măsurarea pământurilor, cât cu bază cât fără bază aceea convingere a produs în mulțimea mereu iritată, că domni s'or înțelegă cu inginerii, cari apoi din pământurile iobagilor vor tăia pășune pre sama domnilor. În vara anului 1783 folosindu-se de aceasta iritare a poporului din Arad și Zărand năvali o ceată întreagă de hoți asupra domnilor din ribiț și-le fură tot ce-au avut. Comitatul Arad încă trimisă 21 panduri sub conducerea lui George Kiss juratul spre acestora dar fără rezultat, căci cei 21 hoți fugiră în 21 părți. ⁵⁾ Ba însăș cancelaria era consternată în urma acestui cas și văzînd

¹⁾ *Aradmegye jegyzőkönyvei* 1781. 1 Sept. nr. 29.

²⁾ *H. T. T.* (= Helytartótanács = Locotenența) r. nr. 4475.

³⁾ *Jk.* (= Jegyzőkönyv = Protocol) 5. August 1782. nr. 63.

¹⁾ *Jk.* 13 novembro 1782 nr. 10.

²⁾ *H. T. T.* a. 1782 nr. 7312.

³⁾ *H. T. T.* 24. decembro 1782 nr. 9193.

⁴⁾ *Jk.* 12 Februar 1783 nr. 22.

⁵⁾ *Aradm. jegyz.* 1 Iuliu 1782 nr. 10.

că pedepselo obicinuite «nu au nice un efect asupra acestui popor sălbatec și despoiat de toate simțurile» urgă pedeapsa cu chin și moarte. «Și din prepusul acesta — reflectă la asta împăratul Iosif ¹⁾ — cât e de defectoasă administrația maghiară, când acordează 24 panduri numai ca să se liniștească funcționarii fricoși, precând ei în curia lor propriă au poate mai mulți servitori pre cari de sigur bietul popor trebue să-i provadă cu cele necesarie.» Ordină cea 24 panduri numai decât a să elibera din serviciu și opri nu numai chinuitul ei și bătutul cu băta. Comitatul în 10 Septembrie recură contra acestea din cauză că făcătorii de rele pre zi ce merge să înmulțesc, ²⁾ și când senatul întreba ³⁾ că ce recomandă dară ca să ducă în îndeplinire porunca împăratului fără aplicarea chinuitului? Răspunse: ⁴⁾ că nu crede a putea realiza ideile Măiestății Sale fără de tortură, — așa adunatura-i poporul acesta. 20—25 hoți armați is adunați într'o trupă și eu toate că-s români și greco-orientali, nu cruță nice pre români nice pre greco-orientali.

În 30 iuniu 1784 comitatul Zărandului încă se plânsă că acolo încă se întâmplă tâlhării ne mai pomenite și focuri mari; la ce comitatul Arad promite că va face tot posibilul spre sterpirea hoților; ⁵⁾ dar numai atunci fu liniștit când cu mare greu și împăratul pusé premiu pre capul hoților. ⁶⁾

În 9 august 1784 un cas curios irita ordurile comitatului Arad. Domnii în mare număr s'au adunat în capitala comitatului: Andrei Kászonyi de Tótvárád, Ioan Bohus de Világos, Mihail Bittó de Sárosfalva, Ioan Ternovics de Mácsa, Ioan Kőszeghi, Emeric Boróss, George Szalbek, Ioan Horváth, Adam Tahy, Paul Stanislovics, George Stanislovics, Iosif Arady, Bela Török, George Török și a., cu un cuvînt de

acea erau înșirați pre lângă masa verde a căror nume erau în strînsă legătură cu istoria comitatului format din nou abia cu patru ani mai înainte. În fruntea mesei ședea însuș vice comitele Andrei Forray de Soborșin cavalerul ordinului St. Ștefan și (ceea ce comitatul nu aminteste în titularele sale) nu numai pătinitorul ei totodată și muncitorul literaturii maghiare, care numai cu trei ani înainte de astă, edă: «*Tragus Pompeius Justinusnak negyvennégy könyvből kiválogatott rövid Hystoriája*» într'un tom bunîșor.

Pre acest domn maghiar cu trup cu suflet ceialaltî îl salutară cu vivate îndelungate, ca pre unul care în mod miraculos a scăpat din un mare periclu și nu fără mirare ascultau ael proces verbal care 'l ceti Ioan Kőszeghi, subnotarul prim, și care fu luat în ședința comitatensă ținută în Curticiu la 29 iuliu sub presidiul vice-comitului suplent Ioan Kászonyi.

Anume: pre atunci din auz și epistole era deja cunoscut, că în 27 iuliu cam pre la 4—5 oare dominața Petru Buciu și Urs Ribicze urmați cam de 20 hoți intrară în castelul din Soborșin al dlui Andrei Forray, care era așezat în mijlocul unui parc minunat și era cu rădicătură. Soției sale și celor din casă le-au mințit că au venit să ceară grație dela măriasa. Forray era încă în pat când au bătut la ușă. Cu mare supunere și pietate recunoscură că ei is hoți și reufăcătorii români, dar' s'au urit cu viața aceasta rea și neonestă și cea mai de căpetenie dorință le-e a să lăsa de acesta meserie. Îl roagă deci pre domnul vițișpan să facă bine și să esopereze dela comitat agrăția-roa lor și să le dee o serisoare în care să fie pus că pre toți și unul ficcare îi poate recomandă spre agrătiare.

Forray încă văzu că aceasta e caloa cea mai bună spro a restabili liniștea și pacea conturbată așa tare în diștrict. Urmă cuvintelor blânde și cu plăcero le promisă că va face tot ce-i va fi posibil în interesul lor apoi căutând peană, hârtie și neagrală încopu a-i întroba pre rînd că cum îi chiamă.

¹⁾ Kancz. U. 1783. nr. 6860, Marczali, Iosif II, 9=10. H. T. T. 7. aug. nr. 7454.

²⁾ Jk. 10 sept. 1783 nr. 20.

³⁾ H. T. T. 25 sept. 1783 nr. 1171.

⁴⁾ Jk. 27 octombrie 1773 nr. 38.

⁵⁾ Jk. 1784 nr. 381.

⁶⁾ Marczali. III. 10.

Dar acesta nu-i plăcu de loc condei cătorului lor Petru Buciu care fiind desertor militar s-o temeă că îl vor lua la întrebare la miliție; chiar și dacă comitetul l-ar agrafia. Îi luă deci peana din mână zicând că dacă le va înșira numele lor, îi poate ajunge mare nefericire. După aceea cu tot respectul îi luă mâna și îl rugă să mergă cu ei afară în pădure unde afară de ei mai sunt încă 50 de hoți, să-i asculte și pre ei și să esopereze pentru toți dinpreună grație. În acel cas apoi s-o obligă cu jurămint, că de aici înainte vor fi supuși credincioși și vor plăti regulat darea și până-i lumea nu vor mai greși domnului vișspan sau comitatului nice cât îi negru sub unghie.

Aceasta poftă a lor nu-i prea venea la socoteală lui Forray. Îi asigură că el îi va apăra și în epistola de agrafiaire va serie și numele acelora cari is afară în pădure numai să-i dieteze numele tuturor sau — dacă le place — să vină aici și ceialalți unde mai bine se pot isprăvi lucruri de acestea. El nimic nu o s-o întreprindă contra lor până nu va sosi grația sau cel puțin răspunsul împăratului, dar ei încă pot eugeta că nu poate să meargă în pădure.

Hoții însă s-o temeau că dinsul numai vrea să câștice timp și apoi să-i prindă pre toți, drept aceea acum în loc de rugări începură cu amenințări, dacă nu va merge cu ei în pădure. Deci merse cu ei și încă așa cum era îmbrăcat pre acasă după căldurile cele mari de vară, hoții îl petrecură cu toți afară de unul. Acesta adună hainele vicecomitelui ca să aibă cu ce să îmbracă măriă sa; pusă în traistă ceva de mâncat din grajd își ale o un cal bun și rugă pre măriă sa doamna că să nu s-o supere de loc căci bărbatului ei nici un fir de păr nu i-sa elinti ei numai până atunci rămăno la ei, până lo va esopera grația. Apoi salutând ome-nește porni în urma celorlalți.

Până mergeau cătră biserică și valea Temeșești Forray cu tot pretul voi a le vorbi hoților; dar acestia nu 'l ascultau de loc îl făcură atent că dacă face

sgomot și s-o va aduna poporul, atunci nu va umbla prea bine. «Am suferit pentru causă comună» eschiamă deci și merse mai departe cu dișii. Nu preste mult au ajuns la tabăra hoților cari până acum au fost ascunși în vâleică ce tăia satul eurmezis. Aicea numai aceea pofti dela dișii, ca să-i deie ceva haină pre el și să trimită după el trăsura și 1—2 cai. Îndată și sosi omul cu călăria îi dete hainele și îl pusă pre cal și așa îmbrăcat cum să cade și călare, putu continua drumul spre Temeșești și Trojás, pretutindeni pre moșia lui fără ca poporului să-i fi fost bătător la ochi aceasta. Ce o drept mergeau cam încet deoarece hoții fiind pedestrii nu puteau merge așa repede din causă și el singur mai de multe ori cobori jos de pre cal, trecând prin cele mai dese păduri când pre părau la deal când prin culmea Măgurei. Nu-i mirare deci că în acest drum de abea 20 chilometri abea au ajuns cătră mezul nopții pre alba Pietrei înalte de 803 metri, care era chiar în granița bunului lui și a Madrizestului.

În fine într'o poiană au făcut foc și s'a pus la hodină. Vicecomitele însă nu putu durmi de loc. În zori de ziuă îl pusă car pre cal ca să'l conducă la altă trupă ce aștepta grația. Acum mergeau ceva mai repede căci puteau urma cursul vălei Hont. În Madrizesti (vechiul Madarságfalva) poporeni s-o mirau de caravana curioasă, dar nu o opriră. Au ajuns spre sud sub Saturo (vechiul Rajfalu.) Nu s'au băgat în sat, care e în o vale mai estinsă, ei s'au așăzat în o pădure ce era 'n apropiere. Dar nu făceau secret din lucru, ba nu numai din Saturo, ei și din satele învecinate Buceava, Zöldeș, Szakácsi, s'au adunat mai mulți poporeni la minunea aceasta și . . . . pre vicecomite, care mănă la olaltă cu țerenii, el pre marginea părăului car ei la measa ce și a făcut din pămînt. Numai aceea o luă Forray în nume de rău că hoții «cași cum ei ar fi domnii» au luat bucăturile cele mai bune. Alteum din acei trei pui ce i-a fript un soț al lor și lui i-au dat. După prânz numai do cât s-o gătară de drum

vicecomitele — împreună cu alți trei cari în decursul călătoriei își câștigări cai — era chiar călare când un nou eveniment amână plecarea cu câteva minute. Adecă un hoț mai cu vază deodată sări la vicecomite îi îmbrățișă genunchii și în o vorbire carea abea o puteai aștepta dela un hoț ca și aceștia, îi rugă pro coialalți ca să nu facă ceva lucru necuviinșios sau chiar rușinos cu dînsul; căci întreg ținutul îl stimează și iubeste pre măriia sa ca pre un părinte bun și ori cine și în ori care timp ficeine 'și afla dreapta la dînsul. Ear pre vicecomite în numele întregului popor îl rugă să esopezeze grația dorită. Forray declară înaintea tuturor — cum făcu și în Soborșin — că va face tot ce numai îi stă în putere în favorul lor, și că nice nu ar fi frumos dela el — în o etate atât de înaintată — dacă și-ar călea cuvîntul dat. Un altul însă făcu amentire, că nu odată iau amăgit cu grația; din care causă acum numai așa vor fi liniștiți dacă vor vedea cu ochii însuși scrisoarea împăratului și dacă vor promite și eliberarea prinsenerilor din Arad bănuți cu tot astfel de păcate. Până nu se va decide ori șia, ori șia, pre domnul vicecomite nu 'l vor lăsa din mână.

După aceste continându 'și drumul numai de cât sosese în satul *Hont* (Gurahonez de azi), unde s'au încuartirat în casa popii, de o parte ca domnul bătrîn să se odichnească mai bine preste noapte, de altă parte ca să se poată uni cu soții lor cari se ascundeau. Soarele, care — după aserțiunea unui geograf contimpuran¹⁾ — nice vara, nu se arăta mai de grabă de după dealul acoperit cu păduri secularie-decât la oarele 9, apusă deja. Între oarele 6—7 vicecomitele chemară la el pre hoți la lumină de său, le scrisse numele tuturor, însemnând deosebbit că care ce păcat are, și acest catalog împreuna cu un raport dēosebbit îl trimisă la Arad la casa comitatului, ca secțiunile și ordurile numai decât să poată face recurs la împărat și senat administrativ

și comitelui suprem contele Samoilă *Telleki*. Făcu amintire că el numai așa scapă cu viața dintre ei dacă condițiunile pusă toate se vor duce în îndeplinire, și că în decursul călătoriei mai de multe ori au făcut amintire, că dacă comitatul va trimite asupra lor putere armată, o să 'l omoare; totuș recomăndă ca comitatul să facă cum va afla de mai consult. Și după ce nu avea speranță a se presenta în adunarea din 4 august, ruga pre Aug. Salbeck să primescă sigilul comitatens lăsat în Soborșin. Epistola latină o provezu cu următoarea subscriere «Vicecomitele ordinar al comitatului Arad, de present robul robilor.»¹⁾

Aceasta epistolă încă au sequestrat'o robii și numai a doua zi demineața i-au dat'o înderăpt; mai întâi însă au cetit'o și tradus'o cu un tâlhar care știea latinește și numai după aceea i-au concess trimiterea; mai mult nu i-a fost ertat a serie și îl siliră a estinde grația și asupra soților cari s'or aduna din toate părțile.

Tălharii aveau bani de ajuns, prin curele găsebi și galbini împărătești și taleri. Mai cu toții erau părtașii furtului ribișan, alții erau luați în catalog ca călecași. Pre unii numai îi suspiționau, pentru una sau alta, dar s'au băgat în trupă căci acolo cel puțin pre anumită vreme aveau scut. Trupa ce e drept îi și scutea întru atâta întrucât pandurii comitatului nu prea voeau a persecuta numărul însemnat al membrilor aceleia.

În 29 Iuliu noaptea cu toții s'au depărtat lăsând spre păzirea vicecomitelui 4 oameni. Se simțeau în siguranță deplină. Își împărțeau poruncile după placul lor provezîndu-se din satele vecine cu toate cele necesarie. Ear acea încă e drept, că rugarea lor era tot-deauna însoțită de putere armată din trupă.

Hoții mângăceau altecum pre vicecomite cu casul lui Bohn, când pandurul *Pașcu* făcu pace în cereul acesta. În 30 Iuliu Pau trecut preste Criș la Dumbrăviță. Vēzînd însă că e foarte obosit și că începe a slăbi, s'au îndurat spre el

¹⁾ *Vályi*, «Magyarország leirása» (1799) II. 65.

¹⁾ Proces verbal a ctt. Arad nr. 402 ex 1781.

și ne voină a' l mai purta din sat în sat, îl lăsară în satul acela enunțând, că — dacă nu vor fi persecutați — până la sosirea grației împăratice poate fi pre doliu liniștit acolo unde e. Vicecomitele încă în ziua aceea urgă rezolvarea afacerii. »Trăbuo cumpănit cu înțelepciune — zisă — că ce fel de pucierdere pretinde în cazul de față siguranța publică.«

Comitatul lucră cu o repeziune ne mai pomenită. În 29 Iuliu deja desbătură afacerea în adunarea ținută la Curticiu. Au trimis o ștafetă la cancelariă, ca să esopereze dela împăratul grație pentru acei hoți cari vor depune armele și vor cruța viața vicecomitelui și încă cât se poate de repede. Tot odată ceru ajutor și dela comitatele vecine și dela guberniul ardelean cari și promisera trimiterea aceleia fără amânare. Mai iute a trimis încă comitatul Zarand. ¹⁾ Comitatul Arad făcu și altă probă. Întră în târg direct cu hoții. Încredință pre prefectul Paul *Stanisloviciu* care se însinuă de bună voie, să meargă în tabăra hoților și să probeze a-i înduplica ca pre garanția adunării mici să elibereze pre vicecomite care liber fiind, mai multe va putea isprăvi în interesul lor garantând și ei cu subscrierea numelui și sigilul oficios, că și ei se vor năsui a-le realiza dorința. Dar erau pre convinși că românii nu se vor prea încrede în aceasta crezînd'o de promisiune goală ear dacă din întimplare grația împăratească ar întârzia, atunci vicecomitele are a trage scurta sigur. De altă parte apoi — contând pre o pradă bogată — poate să 'l și ucidă; dar dupăce pre religiune chiar și acești hoți pun mare pond și religia e singură, care are influință asupra dispoziției spirituale a acestor oameni, rugară pre Petru *Petroviciu* episcopul gr. or. al comitatului Arad, ca împreună cu prefectul să probeze a mântui pre vicecomite prin autoritatea sa.

Petru *Petroviciu* împreună cu secretarul său Paul *Vandlich* și Petru *Gersics* în 31 Iuliu se și asociară cu *Stanisloviciu* și Ioan *Horváth* prefect și Ștefan

Latzkovich jude de tablă al comitatului Timiș. Societatea ajunsă încă în aceeași zi la Dumbrăvița. Vicecomitele cu episcopul, prefecti și ceilalți soți în fruntea hoților merseră în biserică. Acolo cei trimiși au declarat că pentru furtul Ribitan nimo nu lo va face nimic, și au arătat epistola agrațioasă cu sigilul mare a comitatului; în urma căreia au și eliberat pre vicecomite. Dar din 56 înși numai 8 au primit grația și numai 3 au depus armele. Ba unul întru atâta nu voi a crede bunici voință a domnilor că și pușcă spre episcop care nu era român ci sârb. ¹⁾

Comitatul însă nu s'a jucat cu vorbă dată. În ședința din 8 August vicecomitele și presentă rescriptul împăralui *Iosif II.* cu dto de 3 Aug. Viena care nu era corect ce e drept, întrucât acela considera de suplicante pre comitatul Timișului dar' în sine le face destul dorinței Aradanilor dând grație afară de cei înșirați cu numele, și tuturor membrilor aparținători trupei.

Cu grația numai decât grăbi prefectul Ioan *Horváth* și procurorul Ștef. *Magyar* dinpreună cu reprezentantul episcopului gr. or. Arădan preotul Petru *Gersics* care conchemă la oaltă pre hoți în biserică noauă din Borossébeș și le ceti epistola provăzută cu sigilul împăratească care le promitea grația. Ne putem închipui cu ce bucurie asculta aceasta Ioan *Birta*, Toader *Juon*, Toader *Oprea*, George *Toader*, Grigore *Pop*, Irimie *Jovu*, Petru *Dan*, Petru *Demian* și alții: în număr de 24. Tuturor le promitea grația deplină în cazul, când vor jura credință și vor promite îndreptare. Numai Petru *Buciu* nu căpăta grația pentrucă el era militar desertor pre care de mult îl căuta comitatul Arad și Bihor, și pre care de trei ani de zile îl căută regimentul «De-Vins.»

Au înștiințat și pre fărtații din depărtare și în 14 August sub conducerea preotului *Certici* s'au presentat în Arad în casa comitatului, au depus armele și au depus jurământ de credință în l. ro-

¹⁾ *Aradm. jk.* nr. 451 și 456.

¹⁾ Archiv Cancellar. nr. 9470. 9977. *Marczali* II. József II. 10—11.

mână care li 'l coti popa Certici îmbrăcat în ornat bisericesc. Jurământul sună pro cumi urmează :

«Eu N. N., jor pre sânta Treime, pre Dumnezău tatăl, fiul și spirital sânt, pre maica lui Dumnezău, pre sânta cruce și sântii Apostoli, și pre toți sântii, pre cele patru posturi și pre cele mai mari sărbători sfinte ale amului; că viața de hoț ce o-am dus până acum, jéfuind pre alții și ucigându-i despoindu-i de avere și viață; o voi lăsa și mă oblig că pre viitor la nice un cas nu voi mai urma pre acele cărări. Și dacă de aici încolo ori ce rău aş face batâmă Dzeu, sta Treime, Precesta și sânta Cruce și me declar de denn ca cinstita varmeghie așa să mă chinuească, cum numai poate cineva chinui pre lume mai rău. Să nu am noroc nice de nevastă nice de copii; să mă bată plănea și sarea: și nice pănăntul să nu mă suferă în el; dreptacea promit că voi fi credincios împăratului, (1) cinstitului comitat, vicecomitelui și tuturor funcționarilor precum și domnilor. Afară de acestea sub pedepele mai sus amintite promit că ori ce făcător de rele mi-ar cădea în mână îl voi prinde și 'l voi preda cinstitului Comitat, ca să-ș primească pedeapsa meritată. Dzeu așa să 'm ajute, sânta precestă, sântacruce și toți sântii. Amin.»

Vicecomitelui, care mai eri alaltă eri fu prins îi promiseră în special, că și de acum înaintea, îi vor fi supuși credincioși că de aici în colo întru cât le va sta în putere pro fiecare hoț îl vor da în mână. Apoi primiră comisiunea, că să înduplice și pre ceialalți hoți la depunerea jurământului făcându-i însă atenți, că dela 21 August în colo nu mai capătă nimo grație pre aceasta cale. Hoții trebuiră mult să se gândească, că oare folosis'or de grația aceasta dupăce și regimentul «De-Vins» avea între ei 13 desertori cari nu s'au luat în samă simpla minte din bunăvoința autorităților civile. Dar și în vremea aceasta au furat mereu, poate de dragul celor 40 hoți din comitatul Timișului cari auzind de grația împărțită așa de eftin s'au asociat lângă dînșii ca să poată mai ușor amenința liniștea comunei Buttyin și ținut. Comitatul Arad bine zisă, că acest popor îndărătnic nu e în stare a învoța o viață liniștită agronomică și prețuește mai mult viața fără de gând și cu venite abundante a furăturoi. Nu i-a închis însă calea coregerci.

În 19 August sosi o ceată nouă, P.

Buciu cu 19 hoți, cari în modul mai sus descris asemene au depus jurământ ascultând cu pietate și părere de rău predica protopopului Gersicui. ¹⁾

Comitatul Aradului însă «eugotând, că ce cutezător și iute gata la ori ce lucru rău este poporul român, așa că să potea aștepta la o revoluțiune» — era pre mulțămît, că — fie și pentru acest preț — a restabilit pacea, liniștea și curajul comun. Era deciși altcum, că Buttyinului va trimite 24 panduri spre a ținea în evidență hoții și alte persoane suspecte; atrăgînd atențiunea și miliției asupra-le. Dătoria acestora era, a aduna din întreg ținutul puștile, glonțurile, sabiile etc. și să oprească atari netrebnicii. Preste tot comitatul să îngriji grabnic și fu gata de jërfti orice pentru susținerea ordinei, deși cam târziu.

Au făcut ațtare însuș împăratului Iosif II. ca înșirând casurile să illustreze mai bine cauza din care au cerut grația hoților; aducându-i tot odată la cunoștință cele isprăvite. Dupăce cei 24 panduri dispuși în Buttyin și pentru aceea nu pot corăspunde misiunei lor, căci ne cunoscând limba română is suspecti înainte poporului, și de altcum is numai 24 și înprăștiați prin ținuturi — au cerut miliție spre suprimarea locuitorilor rătăciți din calea credinței și a adevărului în urmă agitărilor majorului Salis. Tot asemene au cerut pre sama cercului Totvárád care se întinde spre țermurele drepte 1 Mureșului până în Ardeal, unde furturi și fapte dure au dovedit că machinațiunile lu Salis, Horea și Cloșca nice acest ținut nu l'au cruțat. Lueru curios, că în acest cere nu au voit a trimite cătane din regimentul De-Vins dupăce accia aproape toți erau români și așa ușor puteau să facă causă comună cu accia. Credeau de

¹⁾ Márki: Forray András élete («Hazánk» 23—31. 1804; «Alföld, și Arad és Vidéke» nr. 8—9. 1884;) Márki A Horavilág-ból «Kolozsvár» 243—5 1893 și «Erdélyi Híradó» nr. 233—8) Acest cas îl amintește și Katona, Hist. Cont. XI. 407. Densusian Revoluțiunea lui Horea 223—5 și cu câteva cuvinte Fábrián și Marczali (III. 10—11.)

mai consult a-i trimite pre câmpio și a-i împărți acolo în locuri. ¹⁾

Întimplările au adevărit în mare parte grija Arădanilor. Poporul, cu deosebire românii, cari din 1782 încă aveau mari plângeri în comitat contra urbariatului și preste tot contra domnilor ²⁾, erau foarte perceptibili față de agitările ce isvureau din Ardeal și aceste agitări erau cu atât mai periculoase fiindcă poporul era în vecinătatea imediată a cuibului agitărei. Comitele suprem ce o drept denumi pre episcopul g. or. Petrovici de jude la tablă în urmă meritelor câștigate cu eliberarea lui Forray și comitatul încă 'l salută călduros când în 21 Octobro depusă juramintul; ³⁾ dar nice vicecomitele nu privi casul său ca privat și nice comitatul nu îl consideră de o simplă aventură pe tâlhar. Pentru aceea îi pusă să joare că de aici încolo vor fi buni plătitori de dare, supuși ascultători și iobagi ascultători. Iosif al II-lea din scopuri sociale și politice sedusă neconștientios și înaintea lor necunoscute, îi ținea de revoltanți siliți spre ofensarea posesiunii personale, spre furt ba chiar și omor. Din aceasta și mai că nu din cauză că s'ar fi temut de periclu ce l'ar fi putut ajunge pre venerabilul vicecomite; li-a agrățiat acelora așa repede și grabnic. Forray nu întârziă a scrie gu-

¹⁾ B. De Vins Josef general de artileria 1784 a căpătat regim. pedestru nr. 37 numit după marele duce Iosif a cărui teritor integrant era Oradea mare.

²⁾ Ordinațiunea din 11 febr. 1784 nr. 5080 adresata de către senatul adm. comitatului Arad.

³⁾ *Jk.* nr. 597.

vernorului ardolean *br. Bruckenthal* ce a esperiat în tabăra hoșilor. După asorțiunile răportului contimporan ⁴⁾ «escolenția sa considerând toată afacerea de lucru bagatel, puse la o parte epistola și când sosi în Sibiu vestea despre isbuenirea focului abin atunci li reveni în minto și luându-o ear' la mână o arăta.» Hoșii comitatului Arad prinși în Ardeal îi considera deja de revoltanți; ⁵⁾ dar de o cum dată încă tot numai contra conserierilor militari protesta și nu era vorbă încă decât numai de împedecarea furtului de sare și a hoșilor atunci când comanda supremă militară în 6 Septembre dispusă doauă companii de miliție. ²⁾ Dar în aceste doauă companii atâta morboși și recruți noi erau că comitatul nu ar fi putut trimite mai mult ca 50 militari spre apărarea dîmburilor ce se aflău pre teritorul oficiului salin. ³⁾ De altcum în 27 Sept. cu toată liniștea dispusă că în 1 Novembre să înceapă *conscriptia generală*, care nu poate avea urmări rele pentru țară și nobilime, dar respinsă coalele române enunțiând, că funcționarii comitatensii nu știu limba română, reținând numai pre cele maghiare și germâne. ⁴⁾

(Va urma..)

Dr. Al. Márki.

¹⁾ Epistola lui Ioan *Gyöngyösi* 3 febr. 1785 «*Hazánk*» VII. 116.

²⁾ *Teleki* 41.

³⁾ *H. T. T.* nr. 2103.

⁴⁾ *Jk.* nr. 517 și 531.

⁵⁾ t. a. 513, 563 și 614.

P O E S I I .

Ursul fără coadă.

Vulpea vicleană
Cam cătră carnă
Fiind la voie bună
Păcăli cu alte animale și pe ursul
[dimpreună.

Cum, cum nu? Destul atâta că hoța
[de jupăncasă
Ocolind de-a casă,
Mâncă ca — un folte — o știucă,
ce ușor o furasă
Dela un pescar hēbēc și beat,

Ce tocmai 'n drum cu pești s'a culcat.
 Vězënd ea pe urs că vine, sta oblu
   [in alui față,
 Făcându-i la plocoane, cu un aer
   [de măreată.

I se 'nchină și-i zice: «A plecațiune!

Ce minune,
 Că te vęd la promēnadă!
 Dar știu că de asta-dată
 Și Măria Sa pradă cată!?

Ei, ei, mie-mi e jele de cel flămēnd,
   [serac.

Eată chiar lângă noi un mare,
   [adēnc loc,
 Și n'ai decât numai coada să-ți o
   [țēni în el,

Căci vin de ți-sē 'ncaieră de ea
   [peștii frumoșel;

O se faci apoi ospēț de-ți merge
   [vestea 'n întreagă lume!]

Mormăie ursul cu voie, la aste cu-
   [vinte bune.

Tiptil lângă lac sē dusē și 'n el
   [pusē al sēu codoc.

(Me rog cu cucernicie p'ale vremuri
   [de noroc

Să știți că purta ursul o coadă de
   [doi coți de lungă).

Vulpea il privea șiretă și rizēnd sē
   [ie la fugă.

Sermanul urs! La baltă-i erau pēs-
   [cuții 'n gând;

Noaptea 'ntreagă lângă apă sta din
   [glesne scăpărând.

Dar eată
 Că s'arată
 Cu diorile de-odată,
 Cinstita vulpe lângă el,
 Și-i zice cătinel:

«O fi tēmpul Domnul meu
 Să-ți scoți coada ta din tēu;
 Cred că pești nenumērați
 Stau de dēnsa acățați!»

Dar la naibă! — C'atunci noaptea
   [frig și ger cumplit era, —

Lacul cel adānc la gheață luciu ca
   [sticla sclipea.

Ursul deci sē opintește, dar coada
   [lui neclintită

Ori cum vrea să o smăcească, in lac
   [firm stă pironită.

Ce-o să fie? cumpenea el cu alui
   [minte întēleaptă;

Așa potcă 'n al sēu traiu el n'a
   [pățit nici odată!

«Aferim! Poate un chit mare de
   [coadă-i s'a încleștat?!»

Și dia graiu când dēnsul așa pufāind
   [la cuvēntat,

Din lacul cel înghețat

Cu așa potere de coadă a tras

Căt ea rumpēndu-se înpripă în
   [ghiață a și rēmas.

Ursul păcălit de atuncea umblă 'n
   [veci tot fără coadă,

Ear vulpea nu sē cutează a mai sta
   [cu el de voarbă.

Sē zice că ei l'olaltă când față de
   [față stau,

Nici binețe din acel ceas unul altuia
   [nu-și dau.

*

N'asculta nici când în lume sfaturi
   [dela cel viclean,

Căci te 'mbată cu apă rece, și ori
   [ce lucrul faci învan!

Adalbert Pituc

DIN PETŐFI.

I. *Cătră Primăvară.*

(A tavaszhoz.)

Fica tînără a Iernii
 Dragă Primăvară,
 Unde ești? De ce întârzii
 Și nu vii în țară.

Vino căci de mult te-așteaptă
 Cei vechi și buni amici,
 Și sub ceriu tu scoate iară
 Frunză — earbă — boboci!

Aurora cea morboasă,
 Ce șede gălbinind;
 Colo 'n vîrf după «Crăiasă» *)
 Oh! Scapă-o de chin!

Dînsa apoi va aduce
 Roaună cristalină,
 Versând lacrimi de plăcere
 Că-i ear' vindecată.

Ciocărlia cea voioasă
 Carea mă învață
 Cântări mîndre și frumoase
 N'o uita și-o adă!

Nu uita apoi nici floarea,
 Ci te rog o foarte,
 Câte îț iartă puterea
 În braț a aduce.

Căci și a morții grădină
 S'a lărgit mai tare,
 Și foarte pre mulți astupă
 Morți «pro libertate.»

Pre-a căror glii te rog să pui
 Ori cât de multe flori,

Să nu fie zău chiar pustii,
 Tu le 'nvelește 'n flori.

Trad. I. C. Pop.

II. *Te-am gustat plăcere dulce...*

(Édes öröm ittalak már.)

Te-am gustat plăcere dulce,
 Și pocalul cel ferice
 Unde-i din care am bătut?
 S'a stricat, vil s'a pierdut.

Te gustaiu tristă amăreală,
 Și acel pocal — întreb iară —
 Unde-i din care am bătut?
 S'a spart, hîrburi s'a făcut.

Bucuria e un soare,
 Nori-i sunt învelitoare.
 Negru nor e al nost dor,
 Zefirii îl poartă 'n sbor.

Sum ca umbra, plin de jele,
 Ca morminți cu gânduri grele.
 Tîmpuri, tîmpuri ce-ați sburat,
 Multe doliuri mi-ați purtat.

Nopti întregi prin cimitire
 Soțiu-mi e o nălucire,
 Ce ca un trist suvenir
 Mi — spune al vieții fir.

Vîntul rece lin sosește,
 Lângă mine se oprește,
 Și mi zice încetîșor
 «N'ar fi bine ca să mor?»

*) Crăiasă e un munte dela răsărit. Poporul crede că acolo șede soarele (ziua, aurora etc.)

III. *Me 'ntrebi: te iubesc eu oare?...*

(Kérdezd : szeretlek-e ? ...)

Me 'ntrebi: te iubesc eu oare: și
[apoi îți răspund îndată,
Că eu te iubesc pre tine cu amoare
[infocată;

Numai nu mă 'ntreba drago, cât de
adânc eu te iubesc?
Căci acest simțemânt dulce nu pot
[se-l rostesc.

Știm cu toții că afund este valul
[cel de ocean,
De și nu-i amăsurat de nimeni de
[pă-a lui liman.

De vrei pot eu jurămēturi să-ți
[spun negre, 'nfiorate,
— Mănile 'ntinzându-mi-le cătră
[cerurile 'nalte: —

Cumcă a mea inimioară până 'n
[lume voiu costa
Singur numai pentru tine ne 'ncetat
[va palpita —

Și că a mea fidelitate e un vecinic
[felinar,
Ce lumină respēdi-va și sub glie
[cu dor chiar.

Ori rostirea-și și blăstămuri grozave
[nspăimētătoare,
Ce ca fulgeri să m'ajungă fără cru-
[țare, cu teroare,
Cari să ardă ca 'n gehena sufletul
[meu sbuciumat,
Fără de nici o îndurare în tot tēm-
[pul necurmat:

Dacă dragă copiliță, eu pre tine te
[ași lăsa,
Ori numai dacă în lume de tine
[m'ași zēuita.

Blăstēm, jurămēt eu nici când n'oi
[rosti. Vaiu de acela

Ce voarba și-o ține numai că așa îl
[duco sila.
Fără blăstēm și jurăminte veci de
[veci numele tēu
Păstra-l voiu cu dulce scumpo, pro-
[fund în sufletul meu.
Acolo incinsă de glorii adornată ta
[vei sta,
Căci pă cerul vieții mele numai tu
[ești a mea stea.

Oh, și-a mea fidelitate, accasta cre-
[dință mare,
Încă al tēu merit e numai ți-o spun
[fără pregetare,
Cum ah să iubească alta acela care
[de tine
E dorit, copilă suavă și frumoasă
[de minune?
Cel ce odată pe a raiului plaiuri
[dulci s'a înălțat,
N'are voie să mai 'ntoarne p'acest
pămēt vil, stricat.

A Pituc.

INȘTIINȚARE.

Ungaria pē an 6 florini.
Pē jumētate de an 3 florini.

Pentru Romānia și străinătate:

Pe an 14 franci.
Pe 1/2 an 6 franci.

Administrațiunea.

Cuprinsul: O întorsură. — Cuvintele române împrumutate de limba maghiară. — Elementele ungurești în limba română. (Fine.) — Amētele politico. (Broșura: »Politikai szēdelgēs.») (Fine.) — Revoluțiunea lui Horea în partea țēroi ungurești. — Poesii: Ursul fără coadă. — Din Pōtōfi. — Inștiințare.